

Imkers produceren voedsel
Akkerrandenbeheer

Interview met Roel ten Klei
Minister Verburg helpt honingbij

Apimondia 2009
NBV zoekt hoofdbestuursleden

*bijen*houden

3e jaargang
2009/06, juni

Nederlandse BijenhoudersVereniging

Van de redactie

Brood met honing

In de wereld zijn heel wat mensen die onder meer hun brood verdienen met het houden van bijen om de honing. Dat blijkt maar weer uit de Buitensnipper in dit nummer die verslag doet van wereldwijde tellingen van het aantal bijenvolken. In een halve eeuw is het aantal kasten en korven, en waar verder ook maar bijen in worden gehouden, anderhalfmaal zo groot geworden. Aldus de cijfers uit de honing-economie. Ook de oproep vanuit Tanzania op pagina 14 is geen stukje over een boeiende vrijetijdsbesteding, maar draait om hulp bij de voorlichting over het houden van de Afrikaanse bij in een soort plastic emmer, om den brode. De door velen bekeken TV-documentaire *Who killed the honeybee?*, onlangs door de BBC uitgezonden, deed ons hobbyisten met drie-vier volkjes de wenkbrauwen fronsen over de grootschaligheid en de zakelijkheid van de bijenindustrie in landen als de VS en Australië. Maar laten we terughoudend zijn met kritiek op deze beroepsmatige 'buitenlandse toestanden', en vooral zorgen dat we onze eigen hobby verantwoord uitoefenen. Het openingsartikel spreekt terecht van (hobby)imkers als voedselproducenten, om duidelijk te maken dat honing voedsel is waar kwaliteitseisen voor gelden. Honing winnen als hobby betekent nog niet dat een bijenhouder met zijn volken en kasten kan doen wat hij wil. De keuzes die we maken komen terug in de samenstelling van de honing die wordt weggegeven of, meestal ver beneden de kostprijs, verkocht. Waarna ze op een boterham door iemand wordt opgegeten.

Tineke Brascamp

Inhoud

Honing <i>Henk van der Scheer</i> Noblesse oblige	3
Imkerervaringen <i>Frans Gielen</i>	5
Beginnersrubriek <i>Marleen Boerjan</i> Juni: start van het nieuwe seizoen	6
Buitensnippers <i>Astrid Schoots</i>	8
Korte berichten Nieuwe cursus bestuivingsimker Pollenonderzoek Akkerranden	9
Van imker tot imker <i>Ko Zoet</i>	10
Interview <i>Ton Thissen</i> Roel ten Klei: stuurman van het Bijenhuis sinds 1989	12
Internationaal Hulp welkom op Tanzaniaanse platteland Apimondia 2009	14/15
Haagse Zaken Hoe minister Verburg de honingbij helpt	15
Maandpraatje <i>Mari van Iersel</i> Uitbundige overaad!	16
Fruitteelt in Nederland 4 <i>Henk van der Scheer</i> De Peer (1): Vroege schoonheid	18
De lezer schrijft Aanloop tot een goed gesprek Stem voor de AD-natuurprijs Een goede buur is beter dan een verre vriend	20
NBV Verenigingsnieuws Honorering aanvragen Dick Vunderinkfonds 2009 Kandidaatleden voor hoofdbestuur gezocht Familiebericht Foto van de Maand	21
Vraag en aanbod, Agenda	23

Jaarkleuren

De jaarkleuren zijn als volgt. De jaren eindigend op
0/5: blauw | 1/6: wit | 2/7: geel | 3/8: rood | 4/9: groen

Colofon

Bijenhouden, maandblad voor bijenhouders

Jaargang 3, nummer 6, juni 2009 ISSN 0926-3357. Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een oplage van 6.300 ex.

Hoofredacteur

Tineke Brascamp-van der Lee

Redactie

Peter Elshout, Kees van Heemert, M.J. van Iersel, Henk van der Scheer, Astrid Schoots

Vaste medewerkers

Marleen Boerjan, F. Gielen, Nienke de Jong, T.M.G. Peeters, H. Oude Essink, T. Thissen, K. Zoet

Redactie & administratie

Marga Canters (secretaris), PB 90, 6720 AB Bennekom,
t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijenhouders.nl
bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. **Bijenhouden**.

Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag bij de redactie
Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod' € 10 per 20 woorden, elk extra woord € 0,25. Betaling bij opgave.

Alle in **Bijenhouden** gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren. (De recentste versie van het Groene Boekje wordt aangehouden). Overname van artikelen en illustraties alleen met voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.
Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk acht weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur via e-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's (indien digitaal tenminste 300 dpi op te gebruiken formaat). Afdelingen die een cursus organiseren wordt verzocht hierover beknopte informatie aan de redactiesecretaris te sturen.

Vormgeving en opmaak

Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Offset Service, Valkenswaard

Omslagfoto Honingpotje afvullen, Astrid Schoots.

Honing: wet en praktijk

Imkers zijn voedselproducenten!

Noblesse oblige

Henk van der Scheer

Bijna allemaal oogsten we honing en verkopen we die en/of delen we die uit aan familieleden, vrienden en kennissen. Al die 'klanten' willen we allemaal het beste van het beste geven: een gouddeerlijk natuurproduct. We zijn er toch van overtuigd dat honing van de imker veel beter is dan die uit de supermarkt, of niet soms? Adeldom verplicht..., ja toch!

Nee, kippenveren horen niet thuis in honing. Dat hoef ik u niet te vertellen. Natuurlijk slingeren we niet in een kippenschuur en ook niet in een stoffig hok. Zo zetten we bij het oogsten ook geen volle honingramen op de grond, maar hangen we die in een lege bak. We willen niet het risico lopen op verontreiniging van honing met grond waarin mogelijk de bacterie *Clostridium botulinum* zit. Stel je voor dat onze honing de oorzaak zou kunnen zijn van zuigelingenbotulisme. Voor alle zekerheid zeggen we nog maar eens aan kopers van onze honing dat die niet moet worden gegeven aan kinderen jonger dan één jaar. Natuurlijk zorgen we goed voor onze klanten (en onze bijen).

Residuen

Residuen van bestrijdingsmiddelen in honing? Tja, daar kunnen we als imkers vaak niets aan doen. Dat doen de land- en tuinbouwers die genoodzaakt zijn hun gewassen te bespuiten met gif: soms in de bloei, soms op bloeiende onkruiden en soms op planten die onder de luizen zitten en daardoor bedekt zijn met honingdauw. Ook wij imkers en ook onze bijen hebben het er zo af en toe behoorlijk moeilijk mee. De grootste ramp in Nederland voltrok zich in de zomer van 1996 toen de bijen op aardappelpercelen vlogen vanwege de honingdauw die de luizen op die aardappelstengels produceerden.¹ Toen de landbouwers die luizen in de gaten kregen werd er rap gespoten met dimethoaat, een insecticide dat prima werkte tegen die luizen, maar ook tegen onze bijen. Alle vliegbijen van ruim 1000 volken legden toen het loodje. De boeren deden wettelijk gezien niets verkeerd maar niemand had tot dan toe rekening gehouden met de mogelijkheid dat bijen op aardappel zouden vliegen. Toen zich die ramp in 2003 op wat kleinere schaal herhaalde was voor ons imkers de maat vol.² Gelukkig zagen ook de andere betrokkenen dat in en werden een jaar later de bespuitingen met dimethoaat na de datum van 30 juni op aardappel verboden. Omdat er daarna andere gewasbeschermingsmiddelen op de markt kwamen die effectief zijn tegen luizen en minder gevaarlijk voor bijen, is dimethoaat op aardappel nu helemaal niet meer toegelaten.

Onschuldige imkers?

Wat dat betreft geldt: schijn bedriegt, zo blijkt uit het monitoringonderzoek naar oorzaken van abnormale sterfte van volken in Duitsland.³ Uit de resultaten van vier jaren onderzoek blijkt, dat in monsters bijenbrood (en honing) het vaakst residuen van

het varroacide coumaphos (Perizin) werden aangetroffen. Pas op de tweede en derde plaats figureerden de gewasbeschermingsmiddelen boscalid (een fungicide) en terbuthylazine (een herbicide). De werkzame stof boscalid is bij ons bekend als bestanddeel van Collis (boscalid plus kresoxim-methyl), een middel dat in kasteelten wordt toegepast tegen meeldauwschimmels. De werkzame stof terbuthylazine kennen wij als bestanddeel van o.a. Calaris (terbuthylazine plus mesotrione), een onkruidbestrijdingsmiddel in de maisteelt.

Ook imkers verontreinigen dus honing. In dit geval Duitse imkers die nog steeds Perizin toepassen. Dat is bij ons gelukkig al lang verleden tijd, ja toch? Gelukkig waren de concentraties van de aangetroffen middelen in de monsters laag en niet verontreinigend vanuit oogpunt van de volksgezondheid, maar imkers zijn soms dus ook niet zo onschuldig.

Twee andere punten uit dat monitoringonderzoek vielen op: slechts driemaal werden residuen gevonden van een neonicotine (imidacloprid), in lage concentraties (max. 3 µg/kg) gevonden, hoewel imidacloprid in Duitsland algemeen wordt toegepast bij koolzaad. Bovendien bleek er een significante samenhang tussen wintersterfte van volken en de mate waarin volken in de herfst besmet zijn met varroamijten, dan wel met virussen. Een goede en tijdige bestrijding van varroamijten is dus een zeer zinnige

foto Derk-Jan Gjeltema

Perizin, al jaren niet meer toegestaan

zaak, maar gebruik daarvoor dan wel varroaciden die geen vervelende residuen in honing achterlaten als ze op de juiste manier en op het juiste tijdstip worden toegepast. Volg daartoe het schema dat door Bijen@wur (voorheen PPO-Bijen) is beschreven.⁴

Liever illegaal dan braaf

Als je het geschrijf op het imkerforum op www.bijenhouden.nl volgt, of je oor te luisteren legt op afdelingsavonden lijkt het er soms wel op dat men die mening aanhangt. Waarom toch liever Apistan, (fluvalinaat), Apitol (cymiazol), Folbex (broompropylaat), Perizin (coumaphos), Taktic (amitraz) en andere synthetisch-chemische middelen tegen varroamijten dan middelen van natuurlijke oorsprong zoals de organische zuren mierenzuur en oxaalzuur of thymol? Oké, oxaalzuur is hier ook niet toegelaten, maar het wordt wel gedoogd door onze overheid en het komt over enige tijd ook hier op de markt voor toepassing als druppelbehandeling. Bovendien komt het van nature in honing voor (net als mierenzuur en soms ook tijmolie). En dan willen sommige imkers ook nog het antibioticum Fumidil-B (fumagillin) inzetten tegen *Nosema ceranae*. Is dat niet wat overtrokken?

Die varroaciden Apistan, Apitol, Folbex, Perizin en Taktic zijn oplosbaar in vet en hopen dus op in de was. Hun afbreekbaarheid daarin is praktisch nul. Bij het slingeren van honing komen er altijd wasdeeltjes in de honing en daarmee ook de residuen die daarin zitten. Nog steeds zijn residuen van Perizin in de was te

vinden, ook al is het gebruik van dit middel in Nederland al jaren niet meer toegestaan. En zijn die middelen beter dan oxaalzuur? Welnee, in proeven ter bestrijding van varroamijten in de winter hebben ze nooit die goede effectiviteit gehaald van meer dan 95% zoals bij oxaalzuur. In de zomer moeten ze het afleggen tegen mierenzuur, omdat ze de mijten in het broed niet raken. En beter dan thymol zijn ze ook niet wanneer ze net als thymol in augustus worden ingezet. Evenmin zijn ze goedkoper, dus waar zijn we nou in vredesnaam mee bezig?

Komt de redding van Fumidil-B?

De nieuwste rage is de toepassing van Fumidil-B (fumagillin) tegen *Nosema ceranae*. Er is nog niets bewezen, maar stel je voor dat die nieuwe *Nosema*-soort eens de oorzaak zou zijn van de abnormale volkssterfte. Dat zou betekenen dat we met een middel in zee gaan dat de overheid beslist niet meer wil, omdat antibiotica in principe gereserveerd zijn voor bestrijding van ziekten bij mensen. Bovendien wordt fumagillin ook nog eens verdacht van beschadiging van genen (mutageniteit). Nog in 2002 werd de import in Europa van Chinese producten, waaronder honing, gedurende bijna een jaar verboden vanwege residuen van een ander antibioticum, namelijk chlooramfenicol.

Stuifmeel

Hebben we niet wat anders? Wat dacht u van een goede stuifmeelvoorziening? Onderzoek van Eischen en Graham (2008), wijst op een positief effect van een goede voedselvoorziening in het voorjaar op het terugdringen van besmetting van volken met *Nosema ceranae*. Het voeren van besmette volken met gemiddeld 2,4 miljoen sporen per bij met Bee Pro, een eiwitrijk stuifmeelvervangingsmiddel, deed die volken zienderogen opknappen en uitgroeien tot goede bestuivingsvolken voor de amandelbomen in Californië. Toevoegen van fumagillin aan Bee Pro verbeterde dat effect niet.

Noten, literatuur

- 1 Vunderink, D., 1996. De spuutschade in augustus. Bijen 5:259-260.
 - 2 Scheer, H. van der, 2004. Goed nieuws: toelating dimethoaat op aardappel zal vermoedelijk worden gewijzigd. Bijen 13:169.
 - 3 Anoniem, 2009. Vier Jahre Monitoring: Die Ergebnisse. Deutsches Bienen Journal 17:52-54.
 - 4 Anoniem, 2006. Varroa bestrijden. De belangrijkste bestrijdingsmethoden op een rij. Uitgave PPO, Wageningen, 27 pp.
- Eischen, F.A.; Graham, R.H., 2008. Feeding overwintering honey bee colonies infected with *Nosema ceranae*. American Bee Journal 148:555.

Bijengezondheidsdag

Op zaterdag 26 september a.s. zal de Bijengezondheidsdag voor bijengezondheidscoördinatoren (BGC's) worden gehouden in Wageningen. Aanvang 10.00 uur, spreker o.a. Dr. Gerhard Liebig. Nadere informatie volgt in het septembernummer.

Imkerervaringen

Frans Gielen

Jaap Smit

Voorjaar 2009, laat maar overvloedig

De aanloop naar het voorjaar duurde dit jaar in Zuid-Limburg ongewoon lang. De tabel toont voor de bijen belangrijke weergegevens voor voorjaar 2008 en 2009 (die van 2008 staan tussen haakjes). Het voorspel tot het voorjaar in 2009 verliep tot eind maart ongeveer twee weken trager dan in 2008, maar begin mei was deze achterstand omgezet in ongeveer een week voorsprong op een normaal voorjaar. In een Duitse bijen-infobrief van 7 mei 2009 van Fachzentrum Bienen und Imkerei, Mayen, las ik dat de Duitse weerdienst voorspelt dat de acacia's afhankelijk van de streek zullen gaan bloeien tussen 10 en 23 mei 2009. In de Nederlandse literatuur wordt juni meestal als bloeitijd vermeld.

Ik bracht mijn bijen naar de nog maar net bloeiende kersen en pruimen op 12 april 2009. Maar door de hoge temperaturen was deze bloei in feite een week later al afgelopen. De bijen hadden veel nectar gehaald en begonnen de eerste honing te verzegelen. Na slechts een week bijengenoet op kersen en pruimen was er al de grote volksverhuizing op 19 april 2009 naar een ongeveer 10 ha groot veld met koolzaad bij Gulpen. Daar staan ze wanneer ik dit schrijf op 12 mei al weer drie weken. Ondertussen heb ik vegers gemaakt en zullen de laatste doppen gebroken worden op 15 mei 2009. Ik verwacht op deze dag ook de volken naar huis te halen, omdat de koolzaadbloei dan afgelopen lijkt te zijn. Ik heb afgelopen zondag even 'proefgetild'. Op grond daarvan verwacht ik dat de honingslinger

weer redelijk intensief gebruikt moet gaan worden in de komende weken.

Vegers als zwermpreventie

Dit jaar heb ik voor de zwermpreventie, vanwege mijn zeer intense reisprogramma voor mijn werk, weer de klassieke vegers gemaakt omdat dat voor mij het minste en best te plannen werk inhoudt. Dit is de enige periode in het bijenjaar dat ik zesramers gebruik. Het vinden van de oude gemerkte koninginnen was een fluitje van een cent, hoewel alle vijf productievollen op vier met veel bijen gevulde broedbakken stonden. Op 19 april 2009 hadden twee van de vijf productievollen al belegde moerdoppen. Met het mooie weer in april heb ik na één week die vegers vanwege plaatsgebrek al op tien ramen moeten zetten. De kunstraat was volledig en prachtig egaal uitgebouwd en na een week al vrijwel bezet met eitjes en larven. Drie weken na het maken van de kunstzwermen was de broedbak met tien raten volledig bezet en waren er al acht raten broed en alweer nog niet belegde koninginncellen. Dat laatste vrijwel zeker door plaatsgebrek, dat voorlopig ongedaan gemaakt is door met een tweede broedbak ruimte te geven.

Siliconenrubber voorkomt vastkitten

Ik heb 25 jaar geleden voor het eerst een laagje sanitair siliconenrubber aangebracht op de bovenrand van mijn broedbakken. Eigenlijk is het verbazingwekkend hoe lang zo'n laagje functioneel kan blijven en het aan elkaar vastkitten van

broedbakken duidelijk kan verminderen. Ik heb onlangs op mijn laatste serie nieuwe broedbakken weer van zo'n laagje aangebracht. Hoe kun je te werk gaan? Je brengt een mooi egaal verdeeld 'slangetje' siliconenrubber aan. Daarna dek je dit af met een strip heel dun plastic huishoudfolie. Dan plaats je de bakken op elkaar en je legt flink wat gewicht op een dekplank, die je op de bovenste bak van de stapel legt. Als de siliconenrubber na een paar dagen is uitgehard kun je eenvoudig de huishoudfolie verwijderen. Met een scherp mes snijd je de overvloedige siliconenrubber weg. Van deze behandeling heb je jaren plezier.

foto Frans Gielen

Een gebaar naar de bijen maken

Ik kwam op het koolzaad kijken op een dag dat er onweer op afstand was. De bijen lieten dat merken en al vlug had ik een paar steken opgelopen. Je fietst natuurlijk niet 10 kilometer om al weer direct met de staart tussen de benen af te druipen. Ik heb – er was toch niemand in de buurt – daarom mijn middelvinger met bijenangel maar opgestoken tegen die bijen en heb nog een tijdje languit in het hoge gras van die met veel geraas rondvliegende 'duikbommenwerpers' liggen genieten.

Reacties naar fietsgielen@planet.nl

2009 (2008)	gemiddelde temperatuur (°C)	dagen met regen tussen 8.00 en 18.00 uur	dagen met max. temp. ≥ 10 °C	etmalen met gemiddelde temp. ≥ 10 °C
januari	-0,3 (6,2)	6 (11)	0 (7)	0 (3)
februari	3,1 (5,4)	13 (7)	1 (16)	0 (2)
maart	6,6 (6,4)	10 (15)	17 (14)	0 (4)
april	14,1 (9,8)	2 (7)	30 (30)	30 (13)

Bijenhouden het jaar rond

Juni: start van het nieuwe seizoen

Het voorjaar is voorbij, de echte zomer is nog niet begonnen, dát is de maand juni. De voorjaarsbloeiërs zijn uitgebloeid en, behalve daar waar de linde of tamme kastanje bloeit, wordt het aanbod aan nectar en stuifmeel karig. De imker bereidt zijn volken voor op zijn of haar zomervakantie: slingert honing en controleert of de jonge moeren goed aan de leg zijn. Met inwinteren zijn we helemaal nog niet bezig, dat kan ook na de vakantie wel, dat denken we tenminste.

Toch wil ik bij deze de stelling verdedigen dat de imker in de maanden juni en juli een belangrijke sleutel voor het gezond en sterk houden van de bijenvolken in handen heeft. Deze stelling geldt zeker voor ons land, vanwege de sterke verstedelijking, een platteland vol industrieterreinen en aangeharkte akkers en weilanden.

Eind mei zijn de volken zwermrijp, er is ruimtegebrek en de oude koningin wordt door de werksters de kast uitgewerkt. De bijen vertrekken, nemen de moeder mee en verzamelen zich in een boom, aan een dakgoot of een andere door de speurbijen uitverkoren plek. Als de zwerm niet door een imker wordt geschept, dan worden de eerste stappen op het wilde pad gezet. In dat geval vinden we wat later in de zomer een zwerm met al flink uitgebouwde raten, bijvoorbeeld aan een boomtak.

In de meeste gevallen laten we het zover niet komen. Immers één van de eerste imkerteknische handelingen die beginnende imkers leren, is juist het voorkomen van zwermen. Op de eerste plaats leert de beginnende imker de zwermneigingen van een bijenvolk te herkennen en daarna hoe een aflegger of veger gemaakt moet worden.

In de tweede helft van juni hebben de hoofdvolk een nieuwe bevruchte koningin en zijn de eerste broednestjes alweer gevormd. De larfjes worden waarschijnlijk nog verzorgd door de oudere werksters, dochters van de 'oude' moeder.

Honingoogst

Bij goed voorjaarsweer en voldoende voorjaarsdracht hebben de werksters de honingkamers gevuld met nectar, deze ingedikt tot honing en vervolgens verzegeld. Het afgelopen voorjaar was zo'n goed voorjaar en, naar zeggen, waren de honingkamers eind april/begin mei al helemaal vol. Over het algemeen valt de oogst van de voorjaarshoning wat later, namelijk eind mei, begin juni. De honingoogst is altijd weer een feest maar ook wel spannend. Het afhalen van de honing is voor de gevorderde imker een peulenschil. Voor een beginnende imker kan het een worsteling zijn, vooral als er broed in de honingkamer zit.

Een in het begin veel gemaakte fout is het afhalen van onvolgdoende verzegelde honing. Wel begrijpelijk natuurlijk, want man, vrouw en kinderen zitten natuurlijk te wachten op het beschuitje met de eerste honing geoogst uit het volk van de imker des huizes.

Het slingeren van niet-verzegelde honing, ook wel onrijpe

foto Mari van Iersel

Een pas gehuisveste zwerm wil wel bouwen

honing genoemd, is niet verstandig maar op zich geen probleem als de honing snel wordt opgegeten. Niet-verzegelde honing kan gaan gisten omdat er nog te veel water in de honing zit. Als de honing bewaard wordt of zelfs verkocht dan moet het watergehalte minder dan 20% zijn.

Op wat enzymatische bewerkingen na, is honing niets meer en niets minder dan 'ingedikte' nectar. Nectar wordt geproduceerd in de nectarklieren (nectariën) van planten die voor hun bestuiving afhankelijk zijn van bloembezoek door insecten en dus ook honingbijen. Nectar is de zoetstof waarmee de werksters naar de bloemen worden gelokt. Afhankelijk van de plantensoort varieert het totale suikergehalte van nectar. Zander e.a. (1975) noemen in hun boek *Der Honig* een maximum van 80%. De nectar wordt tijdens transport naar de kast in de honingmaag enzymatisch bewerkt. Is deze eenmaal in de cellen opgeslagen, dan moet het nog verder worden ingedikt zodat het suikergehalte minimaal 80% wordt. Pas wanneer het watergehalte in de honing minder dan 20% is kan de honing niet meer gisten en kunnen de cellen dus verzegeld worden. Met andere woorden: kwaliteitshoning kan, mits goed behandeld, niet gisten en bevat maximaal 20% water, liever minder. Kwaliteitshoning wordt geoogst uit raten die minimaal voor 2/3 deel zijn verzegeld. Een beginnende imker wil natuurlijk al het eerste jaar honing oogsten en zal dan soms nog veel onverzegelde honing mee-oogsten en daarmee het risico lopen dat de honing gaat gisten. Meer details zijn te lezen in het artikel van Gerhard Liebig (2008): Honing pas oogsten als hij rijp is (*Bijenhouden 2008* (2)7/8:3).

Imkers die hun honing willen verkopen moeten er op bedacht zijn dat alle voedingsmiddelen die in de handel komen – en dat geldt dus ook voor honing – behalve aan strenge kwaliteitseisen ook aan strenge eisen van hygiëne moeten voldoen. Zo moeten de materialen (slinger, ontzegelvork) waarmee de honing wordt geslingerd van roestvrij staal zijn en moet de ruimte waarin geslingerd wordt, schoon en bij voorkeur betegeld zijn.

Winterbijen worden geboren

Als de voorjaars honing in de potten zit en alle jonge moeren alweer een aantal raten mooi belegd hebben, kunnen we eventjes uitblazen en op vakantie gaan – denken we. De leeg geslingerde honingraten hebben we weer op de kasten gezet en tegelijkertijd hebben we gecontroleerd of er nog wel voldoende voer aanwezig is. De bijen gaan verder met hun werk en worden eventjes met rust gelaten, de eerste winterbijen worden geboren. De naam zegt het al: winterbijen zijn bijen die samen met de koningin de winter in gaan. Winterbijen leven dus langer dan de zomerbijen en dat betekent bijvoorbeeld dat de winterbijen tijdens het larvale stadium voldoende eiwit(pollen)rijk voedsel moeten hebben ontvangen, zodat ze een sterk darmstelsel en een goed ontwikkeld eiwit-vetlichaam opgebouwd hebben. Essentieel is ook dat in deze tijd van het jaar de varroa-populatie zo klein mogelijk is, zodat de larven minimaal worden geparasiteerd door de varroamijt. Bijenvolken met sterke winterbijen hebben een grotere kans om de winter te overleven dan volken met minder goed ontwikkelde winterbijen.

En nu kom ik terug op mijn stelling: de imker heeft in de maanden juni en juli de sleutel in handen voor het gezond en sterk houden van de bijenvolken, ook na de winter. Essentieel is dan wel dat de imker goed oplet of de bijenvolken voldoende stuifmeel, dé eiwitbron voor bijen, kunnen halen dan wel al op voorraad hebben. De bijen kunnen niet op vakantie gaan, ze moeten blijven zoeken naar stuifmeel en nectar. En dat kan een hele klus zijn als de imker de volken in een arm drachtgebied heeft staan. Imkers kunnen het risico op wintersterfte verkleinen door de bijenvolken ook in de zomer en herfst in een gebied met veel stuifmeelgevende planten te zetten, of de nazomerdracht in eigen omgeving te verbeteren.

Karige maaltijden

In juni bloeit de linde en hier en daar zijn bloeiende tamme kastanjes te vinden. In deze tijd van het jaar zijn de grootschalige drachten zoals de wilg en fruitbomen uitgebloeid, en eigenlijk is het aanbod van nectar en stuifmeel al karig. Zo'n twintig jaar geleden bood de bloeiende (akker)distel in de Flevopolders nog een goede overbrugging tussen het voorjaar en de heidebloei, tegenwoordig moeten we het doen met bloeiende bermen en

foto Marleen Boerjan

Op Texel worden vele hectaren met *Borago officinalis* (bermagie) ingezaaid: een prachtig drachtgebied

Praktische adviezen

- Vermijd broed in de honingkamer door tijdig een koninginnenrooster tussen broedbak en honingkamer te plaatsen; je kan ook gewoon wachten tot de honingkamer volgedragen is, dan zit er ook geen broed meer in
- Slinger tijdig en voer een varroabestrijding uit direct na afname van de zomerhoning
- Slinger alleen verzegelde honing
- Voorkom dat de geslingerde honing water aantrekt: sluit de honing dus goed af
- Vraag aan een ervaren imker de spelregels voor het verkoopklaar maken van honing
- Controleer of de jonge koninginnen een mooi aaneengesloten broednest maken
- Zorg voor voldoende voer: stuifmeel en honing of suiker!
- Neem NOOIT alle honing af; laat minimaal drie volle broedkamerramen aan de bijen
- Streef naar rijke drachtbronnen in de omgeving; als dat niet mogelijk is: reis er naar toe.

de tuintjes in stad en dorp. Gelukkig worden de bermen steeds kleuriger dankzij de klapproos, korenbloem, gele wilde mosterd, wilde peen en de gewone berenklauw. Ook bomen als de *Euodia hupehensis* en de honingboom (*Sophora japonica*) die in de nectararme overgangstijd tussen linde en heide bloeien, kunnen een structurele bijdrage leveren aan de bijendracht.

Steeds vaker nemen groepen imkers het initiatief om braakliggende gronden in te zaaien met laatbloeiende drachtplanten als zonnebloemen, phacelia en boekweit. Dankzij de vele publicaties over de bijensterfte en het gebrek aan drachtplanten nemen ook niet-imkers gelijksoortige initiatieven om braakliggende bouwterreinen of akkers in te zaaien met bloemenmengsels die goed zijn voor bijen, hommels en vlinders. Deze activiteiten vallen vaak onder de acties van het zogenaamde *guerilla gardening*, een uit Engeland overgewaaid beweging om de woonomgeving bloemrijker te maken.

foto Greet Eijkelenboom

Op 1 mei jl. hebben milieugroepen op een braakliggend bouwterrein in Wageningen zonnebloemen geplant en ingezaaid met een algemeen bloemenmengsel van het Bijenhuis

Torenhoge baklava

Groeiende vraag naar honing

De vraag naar bijenvolken neemt toe door de groeiende vraag naar honing: 'het gaat goed met de honingbij'. Dit melden de bijenwetenschappers M. Aizen en D. Harder resp. van de universiteit van Comahue in Argentinië, en Calgary in Canada. Niet alleen deze vraag, maar ook het aantal bijenvolken neemt volgens hen wereldwijd toe, wat natuurlijk in tegenspraak lijkt met de alarmerende sterftepercentages van de afgelopen vijf jaar in Europa en de VS: insectenbestrijdingsmiddelen, varroamijt en drachtverarming op het platte land door monocultures bijv. lijken daar steeds grotere stressfactoren.

Aizen en Harder melden op grond van berekeningen van de FAO, de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN, dat het aantal gehouden bijenvolken gedurende de afgelopen 50 jaar wereldwijd is toegenomen met maar liefst 45%. Dit komt door de groeiende wereldbevolking en de daarmee samengaande grotere vraag naar honing, die vertaald wordt in productie. Het is dus een door de globalisering en economie gedreven groei, niet een groei vanuit biologische oorzaak. Ook de gemiddelde honingproductie per kast blijkt sterk toegenomen.

De vraag naar bestuivingsvolken is in die 50 jaar procentueel nog harder gegroeid, al heeft dat veel minder invloed dan de vraag naar honing op de wereldwijde toename van het aantal gehouden volken. Een derde van de fruit-, groente- en zaadgewassen is afhankelijk van bestuiving door bijen. Nu gaat het bij bestuiving lang niet meer alleen om basisfruit als appels en peren: de hoeveelheid te bestuiven voedingsgewassen in tonnen is gedurende de afgelopen vijftig jaar meer dan verdrievoudigd, vooral door de consumptie van luxeproducten als bijvoorbeeld frambozen, mango's, kersen en cashewnoten. Deze producten zijn bijna het hele jaar te koop in onze supermarkt. Door die grotere vraag neemt het areaal monocultures (zoals van kersen en cas-

hewnoten) toe; tegelijk daarmee zal het leefgebied van de niet-gehouden bijen steeds verder afnemen. En juist die blijken in minder intensieve landbouwgebieden belangrijk bij te dragen aan de bestuiving, aldus Aizen en Harder. Nog meer habitat opofferen snijdt dus in eigen vlees. Toch niet zo rooskleurig: toename van bestuivingsafhankelijke producten, minder kwaliteit in bijenleefgebied en meer ziekten en stressfactoren. De toename van het aantal bijenvolken is als 'goed nieuws' dan ook heel betrekkelijk.

Current Biology, mei 2009. Noorderlicht VPRO, 8-5-2009

Bij landt beter op antisliplaag

Bijen landen het liefst op bloembladjes met antislip. Deze antislip wordt gevormd door kegelvormige cellen op het oppervlak van de blaadjes en geeft de bijen grip bij het landen en het lopen naar de nectarbron. B. Glover e.a. van de universiteit van Cambridge ontdekten dat bijen met hun pootjes kunnen leren voelen of een bloem een geschikte landingsplaats biedt, en dat zij dit ook kunnen onderscheiden bij gelijk gekleurde maar verschillende soorten bloemen.

De meeste bloemen die door insecten worden bestoven hebben kegelvormige cellen op het oppervlak, terwijl veel andere bloemen die cellen niet hebben. Het is daarom aannemelijk dat die kegelvormige cellen samenhangen met bestuivende insecten. Men dacht echter dat deze cellen de kleur van de bloem intenser maakten. Deze gedachte is begrijpelijk, omdat kegelvormige cellen in het oognetvlies kleuronderscheidend werken. Nu blijken deze echter ook een antislipfunctie te kunnen hebben. Bij proeven met bloemen met of zonder kegelcellen hadden de bijen een toenemende voorkeur voor de antislipblaadjes naarmate het landingsvlak steiler was. De bijen hadden ook zichtbaar meer moeite om te landen op steile blaadjes zonder kegelcellen.

Current Biology, juni 2009. NRC 19-05-09

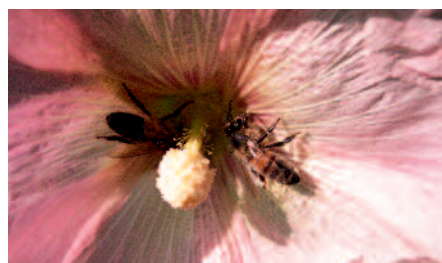

foto Astrid Schoots

Autofabrikant leert van bijen

Alweer een technische ontwikkeling die van de bijenorganisatie wordt afgekeken: ditmaal door autofabrikant Nissan. Met het voornemen om het aantal zware auto-ongelukken voor 2015 te halveren, heeft men oorzaken van aanrijdingen onderzocht. In die situaties waar een aanrijding onvermijdelijk lijkt, probeert Nissan nu om dit toch te vermijden met een 'zelfsturende auto'. Men ontwikkelde een robot die d.m.v. een laserafstandsmeter het vermogen van bijen kopieert om botsingen te voorkomen. Deze lasers scannen de directe omgeving van de robotauto tot een afstand van twee meter, waardoor bij een naderende botsing direct een ontwijkende manoeuvre kan worden uitgevoerd.

Wanneer bijen een obstakel waarnemen maken ze instinctief een ontwijkende beweging. Zo zullen bijen zelfs in een zwerm niet tegen elkaar botsen, ondanks het feit dat ze vaak razendsnel en op korte afstand van elkaar vliegen. Zij gebruiken hiervoor o.a. hun facetogen met een zichthoek van 300°, wat een bijna volledig 'rondomzicht' mogelijk maakt. Ze maken zo als het ware een ovale ruimte om zich heen die als veiligheidsbuffer dient.

De laserafstandsmeter van Nissan kan over een hoek van 180° kijken. Weliswaar kan een auto niet zoals een bij naar boven of beneden uitwijken. Maar deze robot kan wel draaien, versnellen of vertragen. De robot bedenkt geen 'slimme strategieën' voor de best mogelijke manoeuvres, maar stuurt alleen heel simpel aan op ontwijken. De kracht daarvan is, dat er geen groot rekengeheugen nodig is en de robot dus snel kan reageren. Het nadeel kan zijn dat de uitwijkende beweging een nog erger ander ongeluk veroorzaakt. Want het is weliswaar slim van Nissan om zich te laten inspireren door bijen, met hun instinctieve en directe wegzwenken van een botsing, maar de electronica van een robot of auto is nog te dom om daar 'instinct' in te kunnen programmeren. Het zal dus nog even duren voor dit idee veilig op de markt komt. Toch is het goed om daaraan te werken en van de natuur te leren.

Auto & Motorteknik oktober 2008, met dank aan Peter Fokker.

Korte berichten

Nieuwe cursus gecertificeerd bestuivingsimker

Bijenvolken worden door imkers massaal ingezet om land- en tuinbouwgewassen te bestuiven en daarmee kwalitatief en kwantitatief een bijdrage te leveren aan de productie van vruchten en zaden. Daarbij gaat het om grote belangen. Een bestuivingsresultaat van enkele procenten meer of minder heeft al gauw aanzienlijke financiële gevolgen voor de teler.

De imker moet dan ook een goede kennis hebben van de omstandigheden waaronder een goede bestuiving plaats vindt, om met de teler te kunnen overleggen over het succesvol inzetten van honingbijen als bestuivers. De cursus levert een bijdrage aan de kennis van bijenhouders over de waarde van de honingbij voor de biodiversiteit. Ook komt in de cursus aan de orde hoe de imker over voldoende vitale volken kan beschikken om voor bestuiving in te zetten en aan welke kwaliteitseisen de volken moeten voldoen.

Cursus bestuivingsimker

De commissie Bijenteeltonderwijs organiseert in samenwerking met de bestuivingscommissie NBV een cursus bestuivingsimker. De cursus is met name bedoeld voor imkers die volken willen inzetten voor bestuiving in de land- en tuinbouw en natuurgebieden. De cursus bestaat uit 34 lessen, te geven in lesblokken op zaterdag. De cursus begint half oktober 2009 en zal gegeven worden in het Praktijkcentrum Bijenteelt 't Zoemhukske Horst (Noord Limburg). De cursuskosten bedragen € 295,-. U kunt vóór 31 juli een aanmeldingsformulier aanvragen bij Joep Verhaegh, t 077-3983424, e jjp.verhaegh@hetnet.nl.

Toelating is begrensd en vindt plaats in volgorde van aanmelding.

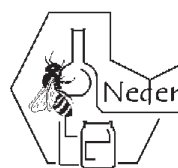
Toelatingseisen

Voor deze cursus geldt als toelatingseis het met succes gevolgd hebben van de Basiscursus bijenhouden en het hebben van enkele jaren ervaring in het houden van bijenvolken of beroepsmatig betrokken zijn of worden bij bestuiving.

Verdere bijzonderheden betreffende de cursus zijn te vinden op de website van de NBV www.bijenhouders.nl - onderwijs.

Foto's Eric Blankert

Nederlandse Commissie voor Bijenproducten

Pollenonderzoek

Eric Blankert

Op 9 mei jl. was de eerste bijeenkomst van de studiegroep Pollenonderzoek in het Bijenhuis te Wageningen. De deelnemers, afkomstig uit het hele land, zijn enthousiast.

Na een presentatie over stuifmeelanalyse en een toelichting over de werking van microscopen door Jos Verhulst, werden de eerste monsters gemaakt en microscopisch onderzocht. Behalve luchtballen vonden en herkenden we de eerste stuifmeelkorrels in de meegebrachte honingmonsters. Naast het werken met gecentrifugeerde monsters, werden er ook andere methoden voor het maken van een stuifmeelpreparaat uitgetest. De volgende bijeenkomst is op 11 juli 2009 (zie ook Bijenhouden april, bladzijde 19).

Akkerrandenbeheer

Op 27 mei heeft de Vaste Kamercommissie voor Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid (LNV) het voorstel van minister Verburg behandeld tot besteding van €30 miljoen ten behoeve van akkerrandenbeheer voor meer variatie op het platteland. Dit als onderdeel van een groot plan voor een vitaal platteland. Zo'n commissie bereidt de behandeling in de Tweede Kamer voor.

Het hoofdbestuur heeft tevoren de commissie een brief geschreven. Daarin onderstreept voorzitter Jan Dommerholt hoe belangrijk biodiversiteit is voor allerlei ecologisch nuttige insecten. Bovendien betekenen dergelijke randen extra stuifmeel en nectar, ook voor de honingbij. Bestuivende insecten zorgen weer voor zaden, voedsel voor bijvoorbeeld vogels. Dommerholt wijst nog eens op zijn bezoek aan deze commissie in juni 2008, en het Deltaplan van de NBV dat afgelopen januari naar LNV ging. Ook daarin stond hoe belangrijk dracht is voor een vitale bijenhouderij. Hij vraagt de commissieleden de NBV te betrekken bij de uitvoering van de plannen voor akkerrandenbeheer en wijst op de rol die plaatselijke afdelingen daarbij kunnen spelen. *Tineke Brascamp*

Foto Gerrit van der Plas

van imkertot imker

Ko Zoet

Aanbevelingen van vader Cats (1650)

Men moet wel op het zwarmen passen, en als zy uytvliegen met het geklank van een beken lokken, opdat zy zoo wyd en verstrooyd niet vliegen en zouden, maer wat naby blyven, opdat men hun in het gezigt houd; men smyt daer ook wel aerde en water onder: men moet veertien dagen voor en naer S. Jans-dag oppassen, want dit is den besten zwarmtyd, de latere zwarmen zyn zoo goed niet. Wanneer een zwarm aen eenen struyk of boom hangt, strykt men met een groen meytjen de biën in eenen ledigen korf, en als den koning daer in is, komen alle de bien daer in, anders vliegen zy weder weg: met wat een gebrom vliegen de biën tot dat zy hunnen koning in rust hebben!

Nieuwe bestuurders

Regelmatig ontvang ik van redactie-secretaris Marga Canters een envelop met bladen van plaatselijke verenigingen. Opmerkelijke, leuke, interessante artikelen gebruik ik voor deze rubriek. Bij het lezen van een van de laatste zendingen viel me op dat bij vier van de tien verenigingen het bestuur al langere tijd onvolledig was met weinig uitzicht op versterking, ondanks een hartstochtelijke oproep. Als zittend bestuurslid kan je dan twee dingen doen. Het bijtje erbij neergooien of met nog meer persoonlijke inzet doorgaan. Leden van zo'n club rekenen op het laatste. Is de geringe animo voor een bestuursfunctie een toevallig gegeven of spreekt de structuur van (die) verenigingen niet meer aan? Maar hoe dan anders? Graag uw mening.

Verenigingsbladen

Het lospeuteren van kopij en het samenstellen van een contactblad voor de leden van een vereniging is een intensief karwei. De makers zien het als een noodzakelijk hulpmiddel om de boel bij elkaar te houden en hun eer is ermee gemoeid om deze klus te klaren. Behalve veel tijd kost het soms ook veel geld. De Rotterdamse vereniging besteedt bijna de gehele contributie aan hun blad *Raat voor imkers*. Er is nu beslo-

ten om te stoppen met de papieren uitgave en door te gaan met een digitale versie. Voor niet-computerbezitters wordt naar een oplossing gezocht. Het wordt omschreven als een verandering uit nood geboren. Leden moeten de digitale versie wél opzoeken, anders wordt de afstand tussen bestuur en leden nog groter. Welke waarde heeft een plaatselijk verenigingsblad voor ú? En moet *Bijenhouden* in de toekomst ook de digitale snelweg opgaan? Hoe denkt u hierover?

Kom in de bijenstal

De inhoud van de bladen is niet alleen kommer en kwel. Het volgende initiatief kan een geweldige uitstraling krijgen: 'Zondag 13 juli 2008 hebben verschillende imkers uit de provincie Utrecht hun (bijenstal)deuren geopend om mensen te laten zien hoe geweldig leuk en nuttig bijen zijn. Niet alleen voor de natuur, maar ook voor de bestuiving zodat bloesem tot mooi fruit kan uitgroeien. Dus de vlag uit, pijlen langs de weg en door de tuin om in de bijenstal te belanden.' Het werd een groot succes. De deelnemende imkers hadden allerlei initiatieven ontwikkeld. Koffie, thee en limonade, doorzichtige dekplanken op de volken en een klein potje honing voor elk kind. Er is natuurlijk nog veel meer te bedenken. 'Het werd een weekeinde waarin veel mensen kennis konden maken met de honingbij en de

vereniging. Volgend jaar wordt het weer georganiseerd, altijd op de tweede zondag in juli,' aldus Loes Bos. En nu dan die uitstraling. Neem dit initiatief over en pak het per vereniging, regionaal of provinciaal aan. Vooraf een goed verhaal in de plaatselijke/regionale bladen. Succes verzekerd. Zie ook het *meinummer* van *Bijenhouden*, p. 17. Redactie.

Het jaar 2008 van een imker in Zwolle

'Het wintervoedsel was in 2007 door mijn vier volken goed opgenomen. Ik verwachtte geen nare verrassingen maar helaas, het koude voorjaarsweer speelde mijn bijen parten. Toen ik 9 april eindelijk de eerste inspectie hield bleek mijn sterkste volk dood. Niet verdwenen, maar verhongerd. Drie ramen vol dode bijen en onder die bijen gesloten broed. Naast die ramen één totaal lege raat en de overige ramen vol wintervoer. Het broed warm houden was voor de bijen belangrijker dan op zoek gaan naar voedsel en zo zijn ze op drie centimeter afstand van voedsel doodgegaan van de honger. Het tweede volk was redelijk. Zes ramen met veel gesloten en open broed. Van het derde volk was weinig overgebleven. Het vierde volk, Buckfast, stond deze winter in mijn tuin bij huis. Prachtig om tijdens zonnige uurtjes vanuit de woonkamer je bijen te zien

Loes Bos met kleindochter in haar bijenstal. Ze leent de stal uit voor lessen en ze ontvangt er schoolklassen. De kinderen zien de bijen onder een doorzichtige dekplaat. Ze krijgen ook een potje honing mee.

vliegen. Naast dit plezier bezorgden ze me in maart buikpijn. Dat hadden de bijen waarschijnlijk ook, want de vliegplank en de voorkant van de kast zaten constant vol met bijenpoep. Ik vreesde een zware nosebabetesmetting, maar gelukkig bleek het later mee te vallen. Toen we dit volk naar het koolzaad in Groningen brachten had het al 12 raten met broed en bij thuis-komst – een maand later – drie volle honingkamers.

Het korfvolk van collega-imker Jan Hageman ontwikkelde zich sneller dan de volken in zijn kasten. Er stond al een ‘Kameroenkast’ klaar voor de zwerm uit de korf. Wat leert de theorie ons? Een korfvolk gaat pas zwermen als de raten aan de onderkant stomp worden. Regelmatig hebben we gecontroleerd, maar de raten bleven scherp. Er werd dus nog gebouwd. We zagen geen begin van moerdoppen en er was geen baardvorming rond het vlieg gat. Maar er werd toch gezwermd en op dat moment was de imker weg. Net als de zwerm, want die was ook snel verdwenen. Begin juni trok een nazwermpje in een zesramer. Om te experimenteren en te kunnen vergelijken met de brede ‘Kameroenkast’ heb ik die zwerm in een kast van twee aan elkaar getimmerde broedkamers gehuisvest. Zo krijg je een lange kast waarin twintig ramen achterelkaar hangen. Volgens de verhalen wordt de honing achter in de kast opgeslagen. Als dat zo is, dan hoeft ik volgend jaar niet met zware honingkamers te sjouwen. Alleen het achterste dekplankje wegnemen, daarna de achterste ramen uitnemen en slingeren maar! Het zwermpje is inmiddels een echt volk geworden. Bij het inwinteren werd het voer inderdaad in de achterste ramen opgeslagen’.

Verschil in mijtval

Iets anders. ‘Ik dacht de hele zomer dat mijn volken praktisch varroamijtvrij waren. Nooit mismaakte jonge bijen gezien en ook in het open gemaakte darrenbroed bijna geen mijten. Na het invoeren voor de zekerheid Thymovarstrips op de raten gelegd en die bewezen het tegendeel. Twee dagen na behandeling lagen op de schuifla bij twee volken een tiental mijten, maar op de la van het derde volk enkele honderden! Dit volk heeft als enige een moeder van 2007. Er was dus steeds broed aanwezig. De andere twee volken hebben een moeder van dit jaar met een broedpauze.

Zou dat de reden kunnen zijn van het grote verschil in mijtval?’, zo vraagt Jelle Visser zich af.

Het inballen van de koningin

‘In de tweede week van juli 2008 ging ik de koninginnen van mijn vier volkjes knippen en merken. Ik ben de afgelopen winter al mijn volken kwijt geraakt en ben dus extra voorzichtig met dit prille bestand. Bij drie van de vier volken ging het goed. Koningin vangen, in het clubhuis knippen en merken, daarna in een kooitje 15 à 20 minuten boven het volk gelegd met een doek er overheen. Na het openen van het kooitje kon de koningin het volk inlopen. Bij het vierde volk ging het mis. Toen ik na 20 minuten het kooitje opende werd de koningin door meerdere bijen gepakt en vastgehouden. Het volk maakte ook een bruisend lawaai (het leek op het geluid van een moederloos volk). Ik kon de koningin redden en heb haar weer in het kooitje gedaan en op de raten gelegd. Circa 25 minuten later heb ik het kooitje weer geopend, maar het volk bruisde nog steeds. De bijen drongen het kooitje binnen en daar zag ik alleen maar een kluit bijen. Ook van buitenaf werd de koningin door bijen vastgegrepen. Ik heb vervolgens de bijen uit het kooitje geschud op het dekkleedje en vond de koningin daar dood terug.’

Hans de Graaff vraagt in het blad van Amstelland of iemand ervaring heeft met het inballen van de koningin. ‘Hoe voorkom je het? Ik dacht dat inballen alleen in het voorjaar een risico vormde’.

Koninginnen en stress

Een goeie vraag. Vreemd gedrag eigenlijk. Een bijenvolk waar alles tot in de puntjes lijkt geregeld herkent plotseling haar eigen koningin niet meer. Omdat bijen de koningin herkennen aan haar geur, moet die door het knippen en merken zodanig zijn veranderd dat ze haar na terugkomst niet meer herkennen. Maar er is meer. De heer Geskes, één van de geestelijk vaders van het bevruchtungsstation Schiermonnikoog heeft verteld dat tijdens het merken een koningin af en toe als ‘dood’ op zijn hand lag. Ze bleek schijndood want na korte tijd kwam ze weer tot leven. Het lijkt een makkelijke oplossing, maar brak wellicht het angstzweet deze koninginnen uit

waarbij ze even het bewustzijn verloren? Trekken we die lijn door naar de ervaring van Hans de Graaff dan zou ook daar de vertrouwde geur van de koningin zodanig kunnen zijn veranderd dat de bijen haar niet meer als ‘hun’ koningin herkennen. Wellicht was zijn koningin schijndood! Het is natuurlijk niet niks wat we een koningin aandoen. Zelf heb ik mijn koninginnen nooit de vleugels geknipt. Het druist in tegen mijn gevoel van ‘eerlijk spel spelen met de bijen’. In mijn beginjaren imkeren heb ik eens gezien hoe een oudere imker de koningin doormidden knipte (hij kon gelijk een aflegger maken). Maar die ervaring speelt hierin verder geen rol. Ook het merken van de koningin laat ik achterwege hoewel een gemerkte moeder ontzettend makkelijk is in de praktijk. Wel weet ik dat een volk dat in de zomer veelvuldig wordt gebruikt voor demonstratiedoeleinden, er op een gegeven moment genoeg van krijgt en de koningin inbalt. Hieruit zou je de conclusie kunnen trekken dat de geur van de koningin niet allesbepalend is, of ze moet bij veelvuldige storing in de stress schieten, angstzweet produceren en daardoor niet meer als koningin herkend worden.

Het weer in juni

Voor het midden van het land geldt voor de periode 1971-2000 als gemiddelde N=187 uren zonneschijn, N=72 millimeter neerslag en een maximumtemperatuur van N=19,8°C.

Jaar	Zon (uren)	Neerslag(mm)	Max. temp (°C)
2004	N	N	N
2005	++ (250)	-	++ (22,3)
2006	++ (256)	-- (29)	+ (21,8)
2007	-	+ (107)	+ (21,8)
2008	+ (242)	- (53)	+ (21,6)

Geraadpleegd

Kant, René, 2008. Digitale brievenbus. Raat voor Imkers augustus 4. Ambrosiusgilde Rotterdam.

Bos, Loes. Kom in de Bijenstal. Bijennieuws, informatieblad NBV Bunnik/Houten e.o. 60(367):6

Graaff, Hans de, 2008. Het inballen van de koningin. Bij Praten 30(113): 12(oktober), informatieblad NBV Amstelland

Visser, Jelle, 2008. Het jaar 2008. Het Vlieg-gat(35): 4 (november), informatieblad NBV Zwolle

Cats, J. Bieboek: 17

In gesprek met Roel ten Klei, scheidend bedrijfsleider

Stuurman van het Bijenhuis sinds 1989

Ton Thissen

In een vorig vraaggesprek met Roel ten Klei (zie Bijen 2004 pag. 180) ging het onder meer over het Bijenhuis als het min of meer enige aanspreekpunt in Nederland waar het bijen betreft. Maar ook gaf Roel de verschillende imkerorganisaties de algemene en persoonlijke boodschap mee de koppen nu eindelijk eens bij elkaar te steken, teneinde op een efficiënte wijze de Nederlandse imkerij in te richten, te exploiteren en vanuit het Bijenhuis te bedienen. Sinds 2006 is deze fusiewens in vervulling gegaan. We spreken nu van de NBV met ± 6.000 leden en met haar sinds januari 2007 vernieuwde maandblad Bijenhouden. Het heeft heel wat initiatieven gekost, waaraan ook onze geïnterviewde zijn bijdrage geleverd heeft. Hij was als het ware de constante factor tijdens zo langzamerhand vier voorzitterschappen van de vereniging. Ik veronderstel dat hij door die voorzitters nog wel eens geraadpleegd werd.

Geboren te Amsterdam (6-8-1944)

Gehuwd met Anke (twee kinderen, vier kleinkinderen)

Werkkringen: Koopvaardij en Marine;

Vertegenwoordiger bij Duyvis;

Vertegenwoordiger/districtmanager bij Blikman & Sartorius (kantoormeubels - adresseermachines);

Eigen markthandelbedrijf (noten en zuidvruchten);

Vanaf 1989 bedrijfsleider van het Bijenhuis.

Vanuit de tweede lijn

“Ik was en ben per slot nog steeds ook gewoon een lid van de toenmalige VBBN, thans NBV, sinds ik als markthandelaar in noten en zuidvruchten ook bezig ging met honing uit de eigen bijenstand. Daarvoor had ik de beginnerscursus gevolgd aan het Bijenhuis. Als bedrijfsleider kwam ik natuurlijk dichterbij het vuur te zitten. Dat beviel me wel, want ik houd ervan vanuit de tweede lijn te opereren. Initiatieven te bedenken, die gevraagd en ongevraagd te etaleren bij o.a. het bestuur en die vervolgens uit te werken als me dat gevraagd werd. En dat ging niet zozeer om de eer van de prestatie dan wel om ermee een beoogd doel te bereiken. Zo heb ik ook mijn bijdrage aan de ook door mij gewenste fusie geleverd. En omdat nieuwe tijden nieuwe aanpassingen vergen, heb ik de automatisering van de Vereniging en de afdeling Handel ter hand genomen. Ik houd namelijk veel van apparatuur die voor mij werkt”.

Personeel

Roel: “Waar het ging om het aantrekken van personeel heb ik van het bestuur altijd de vrije hand gekregen. Maar het merendeel van het huidige personeel trof ik al bij mijn aantreden aan. De sfeer was toen echter het beste te omschrijven als een grafkelderstemming. Tutoyeren was er bijvoorbeeld niet bij. Daar heb ik meteen een einde aan gemaakt. Ik streefde een vriendschappelijke sfeer na onder het personeel. Nieuw personeel beoordeel ik dan ook niet in eerste instantie op commerciële vaardigheden dan wel op contactuele eigenschappen. Overweg kunnen met klanten, ook via de telefoon, is mijn eerste criterium. Men moet natuurlijk ook het een en ander van bijen weten. Vandaar het door het personeel verplicht volgen van de beginnerscursus. Maar enthousiasme betekent voor mij meer dan een dikke portefeuille met diploma's. Ook moet er in het werk niet op een uurtje méér gekeken worden. Daar staat tegenover dat over een uurtje minder voor bv. een noodzakelijk gevonden bezoek aan de kapper niet moeilijk wordt gedaan”.

Ik vraag hem hoe hij denkt dat het personeel hem ervaren heeft, wat voor baas hij voor hen was. Het antwoord komt onmiddellijk. “Ik heb er naast gestaan. Niet erboven. Ik heb daar overigens nooit moeite mee gehad. Ook in vroegere werkkringen niet”.

Stuurman

Iedere koopman krijgt zo nu en dan met een zeperd te maken. Hoe daarop te reageren? “Een zeperd fungeert niet zelden als een stimulans tot nadenken, overwegen, beter plannen, goede voornemens maken. Vaak is een zeperd het gevolg van impulsief, wellicht inhalig gedrag. Voor een zeperd moet je je verantwoordelijk voelen. Dan neemt de kans dat je je zoiets nog eens op de hals haalt, in sterke mate af. Dat neemt niet weg dat je met een zekere mate van durf en brutaliteit ook wel eens een groot succes kunt boeken. Het blijft schipperen”.

foto Jelle Kampen

Roel op de bijenmarkt in Middenbeemster, in gesprek met een leverancier

Anke en Roel

Ik leg hem voor dat een verenigingswinkel heel wat anders is dan een particuliere winkel. Roel: "In een verenigingswinkel zoals het Bijenhuis voelen de klanten zich thuis omdat ze lid zijn van de vereniging. Ze denken dan ook op schappelijke prijzen te kunnen rekenen, korting te krijgen. Ik begrijp dat wel maar schappelijke prijzen in onze winkel leiden vanzelfsprekend tot contributieverhoging. Want laten we niet vergeten dat wat hier verdiend wordt volledig naar de vereniging vloeit. De contributie van de leden is zo aangenaam omdat ook de opbrengsten van het Bijenhuis dat mogelijk maken. Het is lastig dat telkens weer uit te moeten leggen. Een kwestie van schipperen dus".

Als rasechte Amsterdammer met een vrouw uit Den Haag (schipperen?) is hij al jaren geleden in Veenendaal terecht gekomen. Het is mooi wonen in Veenendaal maar met de echte Veenendalers hebben hij en zijn vrouw – op Cees van Holland na – niet zoveel contact. Wel is hij enthousiast lid van het Wagenings jenevercollege. Het is niet voor niks dat hij in zijn vroegste jaren stuurman wilde worden. Het schipperen zit hem kennelijk in het bloed."

Acteur

"Ik heb heel wat jaren op de markt gestaan en ik durf op grond daarvan te beweren dat de beste toneelspelers niet op de toneelschool maar op de markt geboren worden. Als bedrijfsleider van het Bijenhuis heb ik van die vaardigheid veel profijt gehad. Als min of meer enige aanspreekpunt in Nederland over bijen werd je geacht op alle vragen antwoord te kunnen geven. Dat kan natuurlijk niet. Toch stonden en staan wij daar overigens nog steeds voor. Maar dan wel in moderne zin: in plaats van tijdrovende voorlichting – heel vaak per telefoon – over gedetailleerde imkerproblemen, waarvan ook wij niet alle finesse kennen, verwijzen wij door naar experts en onderzoeksinstan-

stanties. Daar is ook niets op tegen en dat moet vooral zo blijven. Wij moeten ons van deze 'Google'-functie steeds bewust zijn en daaraan werken door zoveel mogelijk informatie te bundelen en te registreren. Om die reden is het noodzakelijk dat alle gegevens die nu nog via aparte kanalen (winkel, secretariaat, redactie Bijenhouden, expositie, werkplaats, bijenstand) binnenkomen, op een effectieve wijze binnen ons team worden gecommuniceerd. Mijn opvolger, Jeroen Vorstman, is zich daar terdege van bewust en is bezig daar wegen voor te vinden".

Anke

In de prijslijsten van Imkersshop het Bijenhuis staat ook een foto van Anke ten Klei met de vermelding dat ze helpt op bijenmarkten en ingeval van nood in de winkel: een afstandelijke vorm van waardering. Maar van helpen op markten was ook al en volop – 13 jaar lang – sprake toen haar man nog noten en zuidvruchten verkocht. Uit mijn gesprek met hem over haar blijkt, overigens onuitgesproken, dat hij het zonder haar niet zover geschopt zou hebben. "Als er al een foto bij het artikel moet", zegt hij, "dan wel graag een foto met haar". Waarvan akte.

Wat gaan we doen?

"Als je op verre reizen doelt, die heb ik binnen het Apimondia-gebeuren al voldoende achter de rug. Tot in China toe. Maar dat sluit een buitenlandse reis in de toekomst niet uit. Verder ga ik me bezighouden met rondleidingen op kasteel Amerongen en houd ik mij beschikbaar als het Bijenhuis mij nodig mocht hebben. En dat na een, hoop ik, op korte termijn plaatshebbende operatie aan mijn rug. Want die moeten we nog vele jaren proberen recht te houden".

Rendabel imkeren met Afrikaanse bij

Hulp welkom op het Tanzaniaanse platteland

Wolfgang Edrich - vertaald en bewerkt door Nienke de Jong

Sinds drie jaar werk ik, gepensioneerd bijen-wetenschapper, in Tanzania om daar als vrijwillig ontwikkelingswerker mijn praktijkervaring met Afrikaanse bijen in te zetten. Het doel van dit project is de bevolking te leren omgaan met Afrikaanse bijen om enerzijds in de armste gebieden een flinke aanvulling op het dieet te geven en anderzijds voldoende honing te oogsten voor de verkoop.

Hulp is nodig. En wel op het gebied van de kwaliteitsverbetering van de producten was en honing, plus verbetering van de bedrijfsmethode, zoals het afnemen van kunstzwermen en het zonder problemen 'verhuizen' van volken naar speciale zwermkastjes. Ook dient het ontwikkelen van goedkope kasten verder ter hand te worden genomen, waarbij o.a. aan lokaal beschikbaar papyrus wordt gedacht in plaats van het veel te dure hout.

In de Ngorongorokrater-regio zijn op verschillende plaatsen al cursussen gegeven, met hulp van lokale krachten die de vertaling in het Swahili verzorgen.

Afrikaanse bij

Gebleken is dat, ondanks de agressiviteit van de Afrikaanse bij, het gevaar voor steken zeer klein gehouden kan worden door de omgang met de bijen te beperken tot oogsten tijdens de schemering. Ook weten we nu dat de bijen 'vergeten' zich te verdedigen als ze op de juiste manier worden overgezet.

Bedrijfsmethode

Zwermen vliegen uit de omgeving vrij gemakkelijk aan op hangende bijenkorven, zogeheten klok-korven, die voor 5 dollar per stuk gemaakt worden van lokaal beschikbaar materiaal. Het is gelukt hiervan uitstekende honing te oogsten in een soort honingkamer: door wisselen van de honingkamer kan verscheidene malen per bloeiperiode geoogst worden. Het is de bedoeling

dat in de toekomst ook methoden zullen worden toegepast die bij de heide-imkerij gebruikt worden.

Toekomstplannen en financiering

Er zijn plannen om een aantal innameplaatsen voor honing in te richten en om samen met nonnen uit een Benedictijner klooster in Karatu een bedrijfje op te richten waar honing gezeefd en afgevuld kan worden.

Sinds 2008 vergoeden twee Amerikaanse stichtingen mijn onkosten. Deze stichtingen doen in Tanzania sociaal werk op het gebied van de gezondheidszorg. Ook andere internationaal opererende hulporganisaties, zoals de FAO en Alarm-Nairobi, hebben interesse getoond. De FAO is al bezig met het opzetten van een bijencentrum in Midden-Tanzania.

Oproep

Praktische ondersteuning door enthousiaste imkers uit Europa en Noord-Amerika zou het project verder vooruit kunnen helpen. Ten eerste is er behoefte aan een ervaren imker die meewerkt aan de ontwikkeling van bijenhouderij op het platteland. Naast deze meer permanente hulp is er ook behoefte aan samenwerkingsverbanden met lokale westerse imkerverenigingen en hulp van privé personen voor een periode van enkele weken in de maanden december, januari en februari. In aansluiting daarop zou een safari georganiseerd kunnen worden in de prachtige wildparken van het noordelijk hoogland, zoals de parken van Ngorongoro, Manyara, Tanrangi en de Serengeti in Tanzania of de Amboseli en Mara in Kenia. Al deze parken liggen praktisch voor de deur! En last but not least: Tanzania is één van de veiligste landen van Afrika!

Mocht u interesse hebben om mee te werken, neem dan contact op met ondergetekende (in Engels of Duits):

Wolfgang Edrich, **m** 00255(0)78 32 83 121, **e** wolfgang@edrich.de

Apimondia, Montpellier 2009

Rinus Sommeijer, hoofdbestuur Apimondia en voorzitter van de Apimondia Standing Commission for Pollination and Bee Flora

Het 41e Apimondia congres wordt gehouden van 15 tot 20 september 2009 in Montpellier. Dit belooft één van de grootste en mooiste congressen te worden die Apimondia de laatste jaren heeft gehouden. Het vorige was in Melbourne, Australië, en het volgende komt in Buenos Aires, Argentinië.

De Franse bijenhouders zijn al jaren bezig met de organisatie. Het programma wordt heel interessant, en de standruimte voor de ApiExpo (grootste bijenteeltexpositie ter wereld) is al maanden volgeboekt. Op het congres zal veel aandacht zijn voor de huidige situatie voor wat betreft de bijengezondheid. Maar ook op veel andere gebieden zal er achtergrondinformatie en nieuw feitenmateriaal worden gepresenteerd (de Fransen hebben een fel anti-pesticiden standpunt). Het complete programma is nu op internet geplaatst.

Veel Europese imkers zullen hun deelname combineren met een vakantie in Frankrijk. Montpellier is een prachtige stad dichtbij de Middellandse zee. Het oude stadscentrum is erg aantrekkelijk, met nauwe straatjes, heel veel terrasjes en kleine restaurantjes. Het congrescentrum ligt op vijf minuten lopen van het hart van dat centrum. Rond de stad zijn volop campings en andere goedkope logeergelegenheden. De inschrijvingskosten zijn lager dan voor eerdere Apimondiacongressen. Ondermeer een groepje imkers uit Utrecht zal deelnemen. Verdere informatie:

t 030-2734821, m 06-20026754, e m.j.sommeijer@uu.nl.

i www.apimondia2009.com,

i www.bio.uu.nl/sommeijer/apimondia.

advertentie

Buckfast Denmark

Eilandbevruchte koninginnen

€ 90,- inclusief verzendkosten te bestellen bij:

Buckfast Denmark

Keld Brandstrup, Reerslevvej 18 b

4291 Ruds Vedby, Denmark

t 0045-54 02 82 810

f 0045-58 26 18 40

e buckfast@internet.dk

i www.buckfast.dk

Productiekoninginnen Buckfast standbevrucht

€ 25,- incl. verzendkosten

te bestellen bij: **Pierre de Koning**

t 0297-26 20 61 / m 06-54 37 28 26

e Koni8957@planet.nl

Alle zendingen zijn vrij van vuilbroed, varroamijt en Nosema ceranae

Haagse zaken

Hoe minister Verburg de honingbij helpt

Op de valreep: korte samenvatting van het antwoord van 29 mei jl. van minister van LNV Gerda Verburg aan de Kamer op vragen naar de bijensterfte. Zij verwijst daarbij naar de Visie Bijenhoudersrij en Insectenbestuiving van bijen@wur (Wageningen Universiteit en Researchcentrum). Zie daarvoor Bijenhouden april pag. 3 en o.a. de website van de NBV, bijenhouders.nl. Het antwoord rept niet van het Deltaplan van de NBV.

Verburg onderscheidt drie kanten aan het probleem, al wordt het ingewikkelder gezegd:

- bijensterfte kan een aanwijzing zijn dat er wat mis is met het agro-ecologisch systeem. Als er iets is wat bijen en andere bestuivers schaadt, dan moet dat opgezocht en aangepakt worden.
- indien mocht blijken dat de opzettelijke bestuiving van cultuur- en natuurgewassen door afname van het aantal bijenvolken en/of het aantal imkers in de knel komt, dan moeten bijenhouders en afnemers van bestuiving dat via marktwerking oplossen. De overheid wil wel helpen de voorwaarden daarvoor te scheppen.
- de kennis over het imkervak verdient steun in de rug.

Wat moet gebeuren

- van 2009 t/m 2011 de situatie van onze bijen volgen en analyseren wat eraan schort. LNV zal daarbij zonodig samenwerking tussen onderzoeksinstituten bevorderen. Voor die drie jaar monitoring en onderzoek is g 1 miljoen extra beschikbaar.
- samenwerken in COLOSS, het Europees samenwerkingsverband rond de bijenproblematiek, en in het kader van de Europese Voedselveiligheidsautoriteit EFSA, dat dit jaar ook mogelijke factoren van bijensterfte onderzoekt. Zij zal deze samenwerking bevorderen en bij de andere Europese landbouwministers de zaak van de bij bepleiten.
- verbeteren van de dracht in woon- zowel als landbouwgebied. Dit onder meer via het Haagse beleid op het gebied van akkerlanden en de Ecologische HoofdStructuur. Aan Rijkswaterstaat, Prorail, waterschappen, provincies en gemeenten zal zij vragen te zorgen voor bloemrijke bermen.
- bijenhouden als apart vak in het agrarisch onderwijs. De minister gaat zich inspannen om op die manier meer jonge mensen voor de imkerij te laten kiezen.

In de toekomst gaat de minister regelmatig overleggen met de land- en tuinbouwsector, de bijenhoudersverenigingen, natuurinstellingen en maatschappelijke organisaties. Samen zullen ze de monitoringsresultaten bespreken om te bekijken of bovenstaande maatregelen de juiste zijn gebleken.

Mari van Iersel

Maandpraatje

Uitbundige overdaad!

Wat heeft het bijenjaar dit jaar een fantastische start. Een koude winter waardoor de bijenvolken geen gevaarlijk grote broednesten gingen opzetten, een lente met ongeveer vijf aaneengesloten weken prachtig weer. Mooi weer in de lente is bijna synoniem met een goede dracht en een grootse ontwikkeling van de volken. Het is ongelooflijk wat een bijenvolk dan kan presteren. In een mum van tijd zijn de lege ramen met kunstraat veranderd in ramen met prachtig wit verzegelde honing en aaneengesloten plakken broed. Enige tijd later puilen de bijen uit de kast. Dat is genieten voor de imker.

De langste en de kortste dag zijn de keerpunten in de ontwikkeling van de bijenvolken. Juni is de maand van de langste dag en vanaf dat moment wordt de neergaande ontwikkeling van het bijenvolk ingezet. Daarvan is aanvankelijk niet veel te merken, maar het broednest bereikt hierna niet meer de grootte van eind mei. Voor ons komt de zomer er nog aan, maar de bijen zijn met hun 'gedachten' al bij de komende winter. Het is voor de verzorging van de bijenvolken belangrijk daarmee rekening te houden: niet te snel de conclusie trekken dat het druk af en aan vliegen van de bijen ook betekent dat er veel binnenkomt en dat ze dus de zorgen van de imker kunnen missen.

De werksters die de zomerhoning binnen gaan halen, zijn al geboren, daar hoeven we ons in juni niet druk meer over te maken. Als het nog niet gedaan is, is er nu nog tijd voor het opzetten van jonge volken op schone raat met een jonge koningin. De overvloedige kracht van sterke volken kan de imker goed gebruiken om verliezen te compenseren en vooruitblikkend voor de nodige reservevolken te zorgen. Het mooiste gaat dat als het maken van afleggers in verband met zwermverhinderend gelijk oploopt met de teelt van koninginnen. Dat vraagt nogal wat planning of veel improvisatietalent als de bijen een andere agenda volgen. Terugrekenend moet men 35 dagen voor het maken van afleggers met de teelt beginnen. Dan heeft men op tijd jonge leggende koninginnen om aan de afleggers mee te geven.

Jonge volken

Het geheim voor een succesvolle overwintering: kunstraat, bijen en een jonge koningin. Geen oude ramen en oude voedselvoorraden. Hoe moet je dat bereiken? Het gemakkelijkst gaat dat als de imker aan koninginnenteelt doet. Als de jonge koninginnen uit een teelt aan de leg zijn, worden ze ingevoerd in een nieuw volk. Het werkt perfect om dat op de volgende manier te doen: zet een nieuwe kast met tien ramen kunstraat klaar. Vliegkat gesloten. Schud

ongeveer 1,5 kg bijen in een emmer. Meteen in de nieuwe kast kan ook, maar dan is het moeilijker te zien hoeveel bijen je verzameld hebt. Schud ze vanuit de emmer in de nieuwe kast. Zet er een voerbak op. Verplaats de kast met bijen ten minste over een afstand van 6 km zodat de bijen buiten het hun bekende vlieggebied komen. Leg de nieuwe koningin in een kluisje dat is afsloten met een prop honingsuikerdeeg in de voerbak op de plaats waar de bijen de voerbak binnenkomen. De voerbak kan tevens meteen gevuld worden met een suikeroplossing. De bijen zullen het honingsuikerdeeg opnemen en daarmee de koningin bevrijden. Na twee weken kan de imker gesloten broed vinden. Deze methode kan niet op deze manier worden toegepast als de bijen niet buiten het vlieggebied worden geplaatst. In dat geval is er een andere mogelijkheid. Zet een lege kast met kunstraten op de plaats van een volk. Verwijder de koningin uit dat volk. Schud alle bijen van dat volk af in de nieuwe kast. Na twee uur voelden de bijen zich moerloos en kan men de nieuwe koningin toevoegen, met behulp van een kluisje dat is afgesloten met een prop honingsuikerdeeg. Deze werkwijze is geschikt om leggende koninginnen uit een teelt in te voeren. In plaats daarvan kan men deze volken ook een rijpe dop geven. Het is natuurlijk wel zonde om ramen met

Wat gebeurt daar?

foto's Mari van Iersel

Omdat het darrenbroed geleidelijk wordt gesloten, worden er gedurende langere tijd mijten gevangen.

foto Onno Kok

**Voorspelende
jonge bijen**

voer en stuifmeel weg te doen, met name de stuifmeelramen. Als ik de indruk heb dat het volk waaruit die ramen komen goed gezond is, wil ik ze nog wel eens meenemen in het nieuwe volk, maar ik ben daarbij heel kritisch op de leeftijd van de ramen. Hoe vaker de ramen bebroed zijn geweest, hoe belangrijker het is ze weg te doen. Een probleem vormen de ramen met broed. Waar laat men die? Daarvoor verwijs ik naar het artikel van Ralph Büchler in *Bijenhouden*, december 2008: 'Gezonde bijen door het afnemen van broed'. Een koningin die men heeft opgekweekt of die men heeft aangekocht moet natuurlijk in een volk terecht komen. Wie zich verdiept in de literatuur over het samenvoegen van een koningin uit een teelt en een nieuw volk vindt veel methodes en vaak met de vermelding dat ze 100% zeker werken. Dat wil zeggen dat het een methode is waarbij de nieuwe koningin geaccepteerd wordt door het volk waarin ze wordt ingevoerd. Het is een veeg teken als van een methode gezegd wordt dat ze 100% zeker werkt. We zeggen nooit dat het 100% zeker is dat bijen redcellen bouwen als we de koningin wegnemen. Dat is immers pas echt vanzelfsprekend. Maar het aannemen van een koningin is dat minder.

Voorspelen

Onder imkers wordt algemeen aangenomen dat voorspelen een manier is voor jonge bijen om zich te oriënteren. Je komt deze mening in allerlei literatuur tegen.

Jonge bijen zouden bij het voorspelen de omgeving in zich opnemen, zodat ze later als haalbij de weg naar huis weten te vinden. Ik denk dat elke imker zich wel eens heeft afgevraagd waarom bijen niet aan voorspelen doen als ze op een nieuwe dracht worden geplaatst. En misschien hebt u zich ook afgevraagd waarom we het verschijnsel voorspelen niet dagelijks zien, terwijl er wel dagelijks grote aantallen jonge bijen bijkomen. In zijn boek *Phänomen Honigbiene* (Elsevier GmbH München 2007, p. 123) stelt Jürgen Tautz dat de verklaring dat voorspelen iets te maken heeft met oriëntatie niet langer houdbaar is. Hij geeft daarvoor een aantal interessante argumenten.

- Gemerkte jonge bijen vliegen gespreid over de hele dag in en uit. Er zijn geen concentraties van gemerkte jonge bijen in de wolken voorspelende bijen te vinden.
- Het verschijnsel voorspelen doet zich alleen voor in de tijd dat er darren en jonge koninginnen zijn.
- Onderzoek heeft aangetoond dat in een volk voorspelende bijen veel haalbijen aanwezig zijn, vaak met volle honingmaag en de stuifmeelklompjes nog aan de poten. Deze haalbijen hoeven zich niet meer te oriënteren.
- Ook als men volken samenstelt uit haalbijen, wordt er toch voorgespeeld.
- Maakt men volken zonder koningin die voortdurend van jonge bijen worden voorzien, dan wordt er niet voorgespeeld terwijl er wel steeds jonge bijen bijkomen.

- Voorziet men een dergelijk volk van een koningin, dan kan men de dag erna het voorspelen weer waarnemen.

Als voorspelen geen functie heeft voor de oriëntatie, waar dient het dan wel voor? Tautz legt een relatie tussen het uitvliegen van de jonge koningin voor de bruidsvlucht en het voorspelen. Hij zegt dat er waarnemingen zijn dat een koningin die op bruidsvlucht gaat begeleid wordt door haalbijen. Als een koningin vertrekt voor de bruidsvlucht vliegen er bijen uit de wolk voorspelende bijen met haar mee. Haalbijen weten de weg en in een groepje bijen is de koningin veiliger voor insecteneters. De voorspelende bijen zouden een rol spelen in het begeleiden van de jonge koningin. Een extra argument daarbij is dat het paringssucces van jonge koninginnen vanuit grote volken veel groter is dan bij vertrek uit door de imker samengestelde kleine bevruchtingsvolkjes. Bevruchtingsvolkjes zouden te klein zijn om genoeg begeleidende bijen te leveren voor een succesvolle bruidsvlucht.

Ik heb het altijd onwaarschijnlijk gevonden dat een bijenvolk dat zoveel investeert in het produceren van zwermen en het opkweken van jonge koninginnen, het voortbestaan van het volk af zou laten hangen van het succes van een eenzame bruidsvlucht en geen tactieken zou hebben ontwikkeld om de kans op een succesvolle bruidsvlucht te vergroten. Jürgen Tautz geeft daarop het antwoord.

Reacties naar m.j.van.iersel@wxs.nl

De peer (I)

Vroege schoonheid

Peren behoren tot het geslacht *Pyrus*, binnen de familie van de *Rosaceae*. Er zijn meerdere soorten peren, allemaal met zeventien paar chromosomen. Afhankelijk van de botanicus belooft dat aantal soorten 20 tot wel 70. Slechts een aantal soorten hebben fruitteeltkundige waarde. In ons land wordt vrijwel uitsluitend de gewone peer, *Pyrus communis*, commercieel geteeld. Deze soort is ontstaan uit kruisingen waarin de wilde peer (*Pyrus pyras-ter*) een duidelijk aandeel heeft gehad.

Waarschijnlijk brachten de Romeinen hier de gewone peer. In het Romeinse Rijk teelde men al vele rassen. Rond het jaar 800 gelastte Karel de Grote de perenteelt op zijn landgoederen. Daarvan lagen er ook een aantal in ons land. Die teelt moet aanstekelijk hebben gewerkt. Zo was er in 1052 een teelt rond Maastricht. Met Utrecht en Zeeland behoorde het gebied rond deze stad tot de eerste fruitgebieden waar peren voor de verkoop werden geteeld. Elders was er voornamelijk rond kastelen en kloosters fruitteelt. Bomen die langs muren waren geplant, werden vaak gesnoeid en geleid in kunstzinnige vormen: leibomen zoals snoeren en palmetten in een veelvoud van vormen. In bloei zijn ze een lust voor het oog. Niet voor niets schetste en schilderde van Gogh bloeiende perenbomen. De grootste vlucht nam de teelt net buiten onze grenzen, in het noorden van Frankrijk en in België. Daar duurde de gouden eeuw van de perenteelt van ongeveer 1750 tot 1875. Het was toen mode om rassen te veredelen. In boeken uit die tijd worden meer dan 1000 rassen beschreven, waaronder Boerengroen, Juttepeer, Oomskinderpeer en Zwijndrechtse Wijnpeer, om maar eens een paar rassen met Nederlandse namen te noemen.

Areaal en rassen

Momenteel bedraagt ons binnenlands perenareaal ongeveer 7.000 ha (tabel 1). Al vele jaren lang zijn slechts twee rassen

belangrijk: Conference, dat ongeveer driekwart van het areaal inneemt, en Doyenné du Comice geplant op ongeveer 15% van het areaal. Van de overige rassen is Beurré Alexandre Lucas de belangrijkste, geteeld op ongeveer 200 ha (3% van het areaal). Het areaal stoofperen is beperkt, met als belangrijkste ras Gieser Wildeman en daarna Saint Remy. Net als bij appel is het areaal biologische perenteelt met ongeveer 70 ha nog zeer beperkt. De helft daarvan is beplant met Conference. In 2006 werden provinciaal bekeken de meeste peren geteeld in Zeeland (1.986 ha), direct gevolgd door Gelderland (1.754 ha). Utrecht is derde met 821 ha.

Ent en aanplant

Een perenboom heeft van nature een brede piramidale vorm en kan tot wel 20 meter hoog worden. Commercieel geteelde perenbomen zijn, net als appelbomen, niet zaadvast en worden daarom op een onderstam veredeld. Vroeger en ook nu nog in veel delen van de wereld was/is dat vaak een zaailingonderstam. In Europa

Verloop in areaal (ha) van de belangrijkste perenrassen. Bron CBS

Ras	1997	2002	2006
Conference	3.445	4.035	5.073
Doyenné du Comice	1.274	1.119	1.030
Stoofperen	594	448	263
Overige handperen	785	687	548
Totaal	6.026	6.329	6.914

zijn dat zaailingen van de gewone peer, elders in de wereld vaak zaailingen van andere soorten. Dat levert grote bomen op. Bekend in deze waren de hoogstamboomgaarden in het zuiden van Limburg, waarvan nu nog restanten te vinden zijn. Tot op heden is alleen door gebruik van geselecteerde onderstammen van kweeper (*Cydonia oblonga*) een redelijke groei-beheersing bij de perenrassen mogelijk. Bekende selecties zijn Kwee MA, Kwee MC en Kwee Adams. Omdat diverse perenrassen onverenigbaar zijn met kwee gebruikt men ook een tussenstam van o.a. het ras Doyenné du Comice.

Peren als leibomen

Intensivering

Mede door de relatief geringe groeibeheersing verliep aanvankelijk de intensivering in de perenteelt in een langzamer tempo dan in de appelteelt. Maar omdat perenbomen goed klein te houden zijn door middel van snoei en wortelsnoei zijn de plantdichtheden tegenwoordig vergelijkbaar met die bij appel.

Intensivering heeft als doel verhoging en vervroeging van de productie. De boomrangschikking dient daartoe zodanig te zijn, dat de bomen zoveel mogelijk en zo gelijkmatig mogelijk licht vangen, wat pleit voor noord-zuid-lopende boomrijen. In 1980 bestond bijna een derde van het perenareaal nog uit beplantingen met minder dan 800 bomen per ha. Dat waren hoogstambomen of grote struiken met een plantafstand van 8-10 meter in de rij. Tegenwoordig staan er minimaal 2.500 laagstambomen op een hectare. Zo staan spillen en Y-vormige hagen met vier opgaande takken vaak op 1,25 à 1,50 m in de rij. Schuine snoeren in V-vormige hagen staan nog wat dichter.

Een perenboomgaard komt over het algemeen wat later in productie dan een appelboomgaard. Dat leidt tot hogere investerings- en aanloopkosten. Daar staat tegenover dat een perenbeplanting langer meegaat en dat kan ook, omdat er weinig vernieuwing is in het rassensortiment. Perenbomen dienen net als appelbomen verzorgd te worden door middel van snoei,

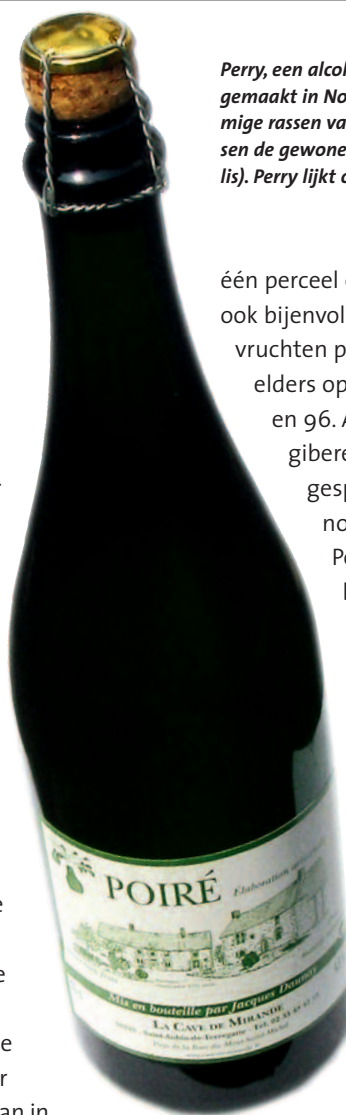
bemesting en gewasbescherming. Wat dat laatste betreft zijn regelmatig behandelingen nodig om perenschurft (*Venturia pirina*) te bestrijden.

Hommels

De bloei van perenbomen valt vroeger dan die van appelbomen en daardoor meestal onder wat ongunstiger weersomstandigheden. Reden voor een aantal perentelers om naast twee bijenvolken per ha ook kasten met hommels in te zetten voor de bestuiving. Hommels vliegen namelijk al bij 8°C. De firma Koppert en ook de firma Biobest leveren daartoe weerbestendige kasten met in elk drie grote hommelsvolken. Die hebben samen ongeveer 400 individuen en dat kan in twee weken oplopen tot het dubbele aantal. In 2008 bleek in een demonstratieproef van de DLV-voorlichtingsdienst dat het inzetten van twee hommelskasten in

Perry, een alcoholische drank van peren, o.a. gemaakt in Normandië. Wordt bereid van sommige rassen van P. x salicifolia, een kruising tussen de gewone peer en de sneeuwpeer (P. nivalis). Perry lijkt op cider.

foto Wikipedia

één perceel op een perenteeltbedrijf waar ook bijenvolken stonden, leidde tot meer vruchten per 100 bloemclusters dan elders op het bedrijf: respectievelijk 183 en 96. Als er daarnaast ook nog met gibberellinen (groeistoffen) werd gespoten, lag het aantal vruchten nog hoger.

Peren zijn door hun vroegere bloei wat gevoeliger voor nachtvorst dan appels. Daarom is, vooral in het binnenland, een nachtvorstbeheersingsinstallatie noodzakelijk. Nachtvorst rond de bloei kan de zetting van vruchtjes in gevaar brengen. Bij grote schade aan de vruchtbeginsels is een bespuiting met een groei-regulator nodig. Hiervoor worden de al genoemde gibberellinen gebruikt, dit zijn natuurlijke stoffen die uit gisting worden verkregen.

Deze bespuiting leidt tot een tijdelijke verhoging van het gehalte aan groei-bevorderende planthormonen in de vruchtbeginsels. En als er dan tenslotte toch te veel vruchten hangen, moet er worden gedund om tot een optimale productie en goede vruchtgrootte te komen.

Andere peren

Een enkele fruitteler heeft – in kleine aantallen bomen – ook exoten, zoals de Nashi-peer (*Pyrus pyrifolia*). Een daarvan is de familie Koch van Kwako-Fruitteelt te Ooltgensplaat. Koch is tevens imker en lid van de NBV. De Nashi-peer (ook wel Japanse peer genoemd) en de Chinese peer (*Pyrus bretschneideri*) worden elders, met name in Azië, commercieel geteeld. De Japanse peer heeft zijn oorsprong in Japan, Korea en het noorden van China. De Chinese peer is inheems in het noorden van China.

Verder komen hier wel sierbomen voor van de Wilgpeer (*Pyrus salicifolia*). Die soort is afkomstig uit het zuiden van Europa en uit Azië.

foto R. Koch

Nashi-peer, *Pyrus pyrifolia*

foto Henk van der Scheer

Bloeiende wilgpeer, *Pyrus salicifolia*

'You don't get a buzzing-noise like that, just buzzing and buzzing, without it's meaning something' (Winnie the Pooh, 1929).

'Niemand zou zo'n zoemend geluid maken, aldoor: zoem, zoem, zonder dat hij er iets mee bedoelde' (vert. Nynke van Hichtum)

Aanloop tot een goed gesprek

Bijzonder, hoe soms je leven een verrassende wending kan nemen. Het begon met een toevallige ontmoeting tijdens een wandeling met vrienden op een mooie, zonnige dag in februari vorig jaar. Zo'n dag dat het in en rond het Savelsbos bij Maas-tricht op zijn mooist is: vol verwachting van de lente. Het is handig om op een wandeling of fietstocht door het Limburgse heuvelland wat kleingeld mee te nemen, want onderweg kom je altijd veel lokaal geteeld lekkers tegen. Aardbeien, pruimen, kersen, walnoten, pompoenen. En honing. In Eckelrade werd onze aandacht getrokken door een tafeltje met potjes honing. We keerden onze zakken om en alle muntjes die nog niet bij straatmuzikanten beland waren, werden bij elkaar geschaapt om in het doosje te doen dat naast de honing op het tafeltje stond. De imker had ons klaarblijkelijk van een afstandje zien rommelen en kwam naar ons toe. Wat er toen gebeurde zou Winnie the Pooh als volgt commentariëren: 'zie je nu wel, een potje honing is de aanloop tot een goed gesprek' (waarbij hij eigenlijk het tegenovergestelde bedoelde, dat een goed gesprek een goede reden is om een potje honing open te trekken). We raakten aan de praat wat er toe leidde dat de imker, Frans, ons de bij-

en liet zien die druk aan het vliegen waren op deze mooie dag vroeg in het jaar. Ook maakte hij ons attent op wat er allemaal al bloeide. Haast onzichtbaar voor een ongeïnteresseerd oog ontvouwde zich een weelderig bloemenveld met een grote verscheidenheid aan vroege bloeiers.

De Winnie the Pooh in mij

Frans vertelde erg bezielend over de bijen en het imkeren en hij liet vallen dat hij het erg leuk zou vinden om jonge mensen te introduceren in het bijen houden. Dat raakte bij mij een snaar die enthousiast begon te trillen. Thuisgekomen, thee met de honing van Frans' bijen drinkend, belde ik hem op en maakten we een afspraak. Dat was voor mij het begin van een heel indrukwekkend eerste seizoen in de bijen. Ik leerde van alles: hoe je volken nakijkt op goed broed, nectar en stuifmeeldracht; over de levenscyclus van de bij en hoe het haalseizoen verloopt; over het maken van vegers en het tuten en kwaken van jonge koninginnen; over het analyseren van de hoeveelheid varroamijt met een computerprogramma en over het complete weerstation dat nieuwe informatie moet leveren over het uitvliegweer. Als er even niets in de bijen te doen was, knutselden we in de tuin aan nieuwe raten en maakten we etiketten voor de honingpotten. Bij het afhalen van de honing en het slingeren hielp mijn vriend Caspar ook mee, en raakten we samen diep onder de indruk van het astronomische aantal vluchten die de gestreepte dametjes gemaakt moeten hebben om die paar honderd kilo vloeibaar goud te verzamelen. Dit maakte de Winnie the Pooh in mij wakker: geen druppel honing gaat bij mij thuis meer verloren! En in plaats van wijn neem ik nu een potje honing mee als cadeautje voor vrienden.

Kloppend hart

Als ik dit schrijf is het winter en stel ik me voor hoe de bijen zich als een groot organisme pulserend door de kou heen slaan. De dames die in de zomer driftig werkende individuele diertjes leken, zijn in de winter getransformeerd tot een groot warm kloppend hart: het ritme van het leven zelf. Ik verheug me er op om de eerste lentevluchten weer gade te kunnen slaan, als het hart weer uit elkaar spat in een vrolijk gonzende stroom van af en aan vliegende wezentjes. Ik verheug me ook (met enige hartkloppingen van mijzelf) op de nieuwe verantwoordelijkheid die ik krijg over een paar volken die Frans dan aan mij wil toevertrouwen. Bovenal hoop ik het niet aflatende en aanstekelijke enthousiasme van Frans op termijn ook over te kunnen dragen op nog veel meer jonge mensen, al dan niet tijdens 'toevallige' ontmoetingen.

Carijn Beumer, Maastricht

Stem voor de AD-natuurprijs!

In het Algemeen Dagblad van 11 mei jl. is bekend geworden dat de stichting De Duurzame Bij in Maarn, waarbij ik ook ben betrokken, als een van tien projecten genomineerd is voor de Paul Fentener van Vlissingen AD Natuurprijs. Er is €50.000,- te verdelen. Zo'n bedrag, ook al is het maar een deel ervan, kunnen we bijzonder goed gebruiken voor ons onderzoek. Om te winnen moet je echter stemmen binnenhalen. Ik vraag lezers van Bijenhouden ons te helpen door het uitbrengen van een stem.

Dat kan als volgt: per briefkaart of per e-mail met de vermelding: Stichting De Duurzame Bij.

Per briefkaart naar:

Secretariaat van de Natuurprijs,
Postbus 500, 3990 DM Houten
of per e-mail:

natuurprijs@ad.nl

Het AD publiceert over de tien projecten vanaf mei tot september. Het artikel over De Duurzame Bij verscheen als eerste op 11 mei en staat ook op het web. Er kan gestemd worden tot en met augustus 2009.

Jan Verrier, Naarden

Een goede buur is beter dan een verre vriend

Afd. Eck en Wiel e.o. heeft per brief aan B&W van de gemeente Buren zijn geschoktheid en ongeloof uitgesproken over het nieuwe Groenplan van deze gemeente en vraagt zich af of Buren streeft naar de titel 'Kaalste gemeente van Nederland'. In het plan is ondermeer voorzien in de kap van een groot deel van haar bomen in het buitengebied. Om de gaten in de begroting te dichten, in plaats daarvan, gaten in het landschap. En dat terwijl de verantwoordelijke Burense wethouder ambassadeur is van het Nationaal Landschap! Ook schakelde de afdeling de pers in, en er verscheen op 12 mei een stuk in de Gelderlander. NBV-leden en -bestuur hielpen een handje door de gemeente én de pers te wijzen op de inhoud van het Deltaplan. En nu is het wachten op bericht over herziening van de plannen.

Henk Zomerdijk

Honorering aanvragen Dick Vunderinkfonds 2009

Jan Dommerholt

In 2003 is het Dick Vunderinkfonds ingesteld. Het geld voor dit fonds stamt van de verkoop van bijenproducten tijdens de Floriade van 2002 en is bestemd voor de komende Floriade in 2012. De rente, ongeveer €1.000,- per jaar, wordt gebruikt voor de ondersteuning van initiatieven ter promotie van de bijenhouderij in Nederland. Per initiatief wordt hoogstens de helft uit het fonds gesubsidieerd; de rest moet uit andere bronnen komen.

Het hoofdbestuur, geadviseerd door de Communicatiecommissie, beslist ieder jaar over de toekenning. Belangrijkste maatstaf is steeds het te verwachten publicitaire effect van de ingediende plannen.

Dit jaar lagen er zes aanvragen. Eén aanvraag is afgewezen, vijf projecten kwamen ditmaal dus voor subsidie in aanmerking:

Bijenteeltvereniging Epe wil een educatieve bijenstal bouwen om toeristen en schoolkinderen te kunnen ontvangen. De stal komt op grond van een museumboerderij langs een drukke toeristische route. In de bijenstal kunnen de leden bijen plaatsen en bezoekers kunnen vanachter een glaswand de bijen bekijken. De bouw kost circa €40.000,- en zal worden gefinancierd uit fondsen van overheid en landelijke instellingen. Het Dick Vunderinkfonds draagt €250 bij in de kosten van een glazen wand ter afscheiding van het imkergedeelte van de bezoekersruimte, een voorziening die buiten de bouwsom valt.

Afdeling Gorinchem bezit een bijenstal in Groot Ammers, in "Het Liesvelt", een centrum voor streekgebonden onderwerpen, waaronder dus de bijenstal. Otto Zwartbol heeft als vrijwilliger van dit centrum contact gezocht met het MBO-Wellantcollege in Gorinchem met de vraag of de leerlingen hun afstudeerproject op dit centrum mogen doen. Deze leerlingen willen nu bij het centrum een bijentuin aanleggen. Een houtsingel zal worden uitgedund, er komt een tuinpad en bovendien twee bankjes. Het Dick Vunderinkfonds draagt €150,- bij voor deze mooie voorziening.

Het bestuur van Ecodrome (natuur- en milieumuseum) in Zwolle wil de bestaande bijenstal beter toerusten voor educatie.

Ecodrome ontvangt jaarlijks rond de 120.000 bezoekers, van wie vooral ouders met kinderen belangstelling hebben voor deze stal. Maar deze behoeft dringend herstel en uitbreiding. Ecodrome heeft maar een budget van €2.500,- voor deze veranderingen, terwijl €15.000,- nodig is. **Afdeling Zwolle** heeft de gemeente om financiële steun gevraagd en gaat ook culturele fondsen aanschrijven. Het Dick Vunderinkfonds kent Zwolle voor dit doel €300,- toe.

Van april tot en met juli 2009 zijn 27 basisscholen in de gemeente Midden-Drenthe bezig met een bijenproject, onder de vlag van Natuur- en MilieuEducatie en IVN, grotendeels op kosten van de gemeente. De scholen krijgen een observatiekast te leen en voor de docenten is er een instructiemiddag.

De Beiler imkervereniging 'Eendracht' levert een bijdrage in de samenstelling van het lesmateriaal en op de instructiemiddag voor de docenten wordt uitgelegd wat 'Eendracht' met de observatiekasten kan doen. Voorts zullen imkers van deze afdeling scholen bezoeken om kinderen over het bijenleven voor te lichten. Bij de verenigingsstal komt een permanent publicatiebord, met informatie over de imkervereniging en wisselende platen van de NBV. Het Dick Vunderinkfonds geeft de vereniging een subsidie van 150,- voor de uitvoering van deze plannen.

Sinds een jaar of vijf wordt er op de **kinderboerderij in Boxtel** met veel enthousiasme geïmkerd. Als er een imker aan het werk is, trekt dat veel publiek. De coördinator van de kinderboerderij zou graag zien, mede door ideeën van de imkers, dat de kinderen meer bij het imkeren betrokken worden. Daarom doet zij een beroep op het Dick Vunderinkfonds om beschermende kleding voor de kinderen te kunnen kopen. Verder komt er een bord waarop staat 'Imker is aanwezig'. Het fonds kent de kinderboerderij een subsidie van €150,- toe.

NBV

NEDERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

VERENIGINGSNIEUWS

Jaargang:

3

juni 2009

Ambrosiushoeve

Afwikkeling van 'De Vereniging Vrienden van de Stichting Proefbijenstand Ambrosiushoeve'

In de 29ste Algemene ledenvergadering te Hilvarenbeek op 31 juli 2004 en bekrachtigd in de extra vergadering 28 augustus 2004 werd besloten de vereniging op te heffen. Het bestuur kreeg de vrijheid tot uiterlijk 1 mei 2005 een goede bestemming te vinden voor de tegoeden van de vereniging. Vele goede plannen gingen niet door en een goede bestemming in de lijn van het besluit van de vergadering kon door het bestuur niet worden genomen. Het bestuur bestaande uit M. den Haan uit Tiel, R.H.P. Otten uit IJzendoorn, G.J.H. Jansen uit Nijmegen, L.M. Opsteeg uit Haaren en J.G. Weyman uit Aalst heeft in september 2008 besloten niet verder naar goede bestemmingen te zoeken en naar ledenaantallen per 1-1-2004 aan de NBV, ANI en Imkersbond ABTB uitkeringen te doen.

Van het tegoed van €19.000,- op de spaarrekening ontvangt de NBV €16.771,14, de ANI €1331,73 en de Imkersbond ABTB €897,14.

Ondergetekende, gedelegeerd door de vergadering op 31-07-2004 als kascontrolelid, heeft de boeken op 7 mei 2009 bij de penningmeester G.J.H. Jansen in

Nijmegen gecontroleerd. Tijdens de controle heb ik geen onjuistheden of strijdige boekingen gevonden.

In overeenstemming met het besluit van de vergadering is het bestuur hiermede gedechargeerd. Na uitbetaling zal er nog een klein batig saldo zijn om de laatste bestuurszaken af te wikkelen. Mocht hiervan nog iets overblijven, dan zal dit aan een goed doel worden geschonken. Ik denk dat ik namens de oudleden van de Vrienden van Ambrosiushoeve en de besturen van de imkerorganisaties spreek, als ik het bestuur en de vrijwilligers van de Vrienden van Ambrosiushoeve dank voor het vele werk dat zij voor de Ambrosiushoeve hebben verricht en de vele uren die zij daarin hebben gestoken.

Eric Blankert

Studiedagen NBV 2009

Ook in 2009 organiseert de NBV studiedagen. Dit jaar voor het eerst ook in het westen van Nederland.

Op de studiedagen zijn er lezingen door deskundige sprekers over actuele 'bijen'-onderwerpen. Daarnaast is er gelegenheid om elkaar te ontmoeten en informatie uit te wisselen.

Alle dagen starten om 10.00 uur en eindigen om 16.00 uur, de entree bedraagt €15,- incl. een lunch.

In Bijenhouden van oktober en uiteraard op de site van de NBV, komt het volledige programma.

7 november: Boxtel

14 november: West-Nederland*

21 november: Beilen

28 november: Limburg/Mergelland*

*) locatie nog niet bekend

Kandidaatleden voor hoofdbestuur gezocht

Op de Algemene Ledenvergadering van de NBV in 2010 zullen er drie vacatures ontstaan in het Hoofdbestuur.

Alleen de voorzitter wordt specifiek in die functie benoemd door de ALV. Alle andere functies worden in onderling overleg binnen het Hoofdbestuur verdeeld.

Wie zoeken wij?

- een lid met aantoonbare kennis van financiën
- een lid met affiniteit met bijengezondheid
- een lid met algemene bestuurlijke ervaring.

Voor alle kandidaten geldt

- actief en enthousiast bijenhouder zijn.
- met aantoonbare bestuurlijke ervaring, bij voorkeur op landelijk of regionaal niveau.

Leden uit het noorden van het land of uit het zuiden, met name uit Limburg, genieten de voorkeur. Omdat wij een landelijk dekkende vereniging zijn, willen we dat ook in het HB zo uit laten komen.

In het bijzonder worden vrouwen uitgenodigd om te reageren.

Gemiddeld kost deze taak u 5 uur per week. Een bescheiden onkosten- en kilometervergoeding is beschikbaar.

Procedure

U kunt solliciteren door uw (digitale) brief met CV voor 1 september te sturen aan de secretaris. Op basis van uw brief wordt u uitgenodigd voor een gesprek met de sollicitatiecommissie. Vervolgens maakt u

kennis met de leden van het HB.

Tot aan de ALV in 2010 krijgt u de gelegenheid als aspirantlid de vergaderingen van het HB bij te wonen. Op die manier krijgt u een indruk van de taak als lid van het HB. Hierna is het aan de ALV om u te kiezen tot lid van het HB op voordracht van het HB.

Sollicitatiebrieven kunt u richten aan:

Rob Nijman, Secretaris NBV,
De la Reystraat 91, 3851 BG Ermelo,
e rob@nijman.nu.

Familiebericht

Niet helemaal onverwacht kregen wij bericht van het overlijden van onze 89-jarige nestor

JAN SPIEGELBERG

op 26 april 2009. Jan tobde al geruime tijd met zijn gezondheid, hij had erg veel moeite met het feit dat zijn echtgenote in het verpleeghuis opgenomen was.

Jan heeft veel betekend voor onze vereniging, we deden nooit vergeefs een beroep op hem, hij heeft verschillende bestuursfuncties vervuld zoals het penningmeesterschap en het secretariaat. Verder heeft hij verschillende leden op weg geholpen met het houden van bijen.

We zullen hem missen, en wensen zijn kinderen veel sterkte toe.

Bestuur en leden

NBV afdeling Brummen.

Foto van de Maand

Zwerm aan kunstige koe. Foto's gemaakt door Robert Schuurmans uit Geffen.

Vraag en aanbod

Te koop: bijenvolken Buckfast F1. t 0599-21 29 34 (Buinen).

Te koop: bijenvolken, zowel compleet als op raam. Ook verkopen wij alle imkermaterialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst (gemeente Epe). Zie voor adres: www.dewerkbij.nl (met complete webwinkel), [e info@dewerkbij.nl](mailto:info@dewerkbij.nl), **t 0317-61 29 42**.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast, nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat, alle imkermaterialen. Ook honingverkoop. Openingstijden: zat. of na telefonische afspraak **t 0485-45 42 76**. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St.Hubert.

Te koop: Duitse Carnicakoninginnen: onbevrukt €6,-, bevrucht €18,-, vanaf 10 stuks portvrij. Imkerij Heinz Pieper, Twist Duitsland, **t 0049-5936-6066**, [e heinz.pieper2@ewetel.net](mailto:heinz.pieper2@ewetel.net)

Te koop: Buckfast- en Ligusticakoninginnen, geselecteerd in Nederland. Stand-bevrucht en raszuiver. Ook op 3-ramers, Fiveldal, oudste erkende Buckfastteeltgroep. Dhr. Van Eizenga, **t 050-52 789 09**, **m 06-16 42 42 99**, [e fiveldal@gmail.com](mailto:fiveldal@gmail.com)

Imkerij DEVO Tilburg: wegens omstandigheden voortaan iedere woensdag geopend van 13.30 tot 22.00 uur. Op andere dagen na telefonische afspraak. De koffie staat klaar in de Ohmstraat 1 te Tilburg. **m 06-22 24 47 13**, [e tondevolder@home.nl](mailto:tondevolder@home.nl) **i www.zoemexpress.nl**

Het Honingmagazijn, hét adres op de Veluwe en daarbuiten voor al uw imkermaterialen, kijk op www.honingmagazijn.nl. Dagelijks geopend na tel.- of emailafpraak: **t 06-11 95 05 83** [e honingmagazijn@hetnet.nl](mailto:honingmagazijn@hetnet.nl), Magazijn: Oenerweg 57 achter, 8161 PK Epe.

Wij kopen uw Nederlandse honing en verkopen alle soorten honing in grote en kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Wij zijn dé leverancier voor uw markt of braderie! Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst

(gemeente Epe), zie voor adres: www.dewerkbij.nl (met complete webwinkel), [e info@dewerkbij.nl](mailto:info@dewerkbij.nl), **t 0317-61 29 42**.

ProPol Produkten BV, bekend als producent van de bekende Ambrosia Honingwijnen, heeft ook een ruim assortiment apitherapieproducten: crèmes, zeep, snoep etc. die uitermate geschikt zijn voor wederverkoop. Vraag vrijblijvend naar onze prijslijst. Voor informatie: **t 0229-29 58 48**, [e info@propol.nl](mailto:info@propol.nl), **i www.propol.nl**

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6-, of 3-raams uitvoering). Ook voor losse broed- en honingkamers, daken en bodems. Kijk op www.immenhof.nl. De Immenhof, Voorthuizen, **t 0342-47 28 37**, **m 06-53 18 20 06**.

Te koop: nieuwe Spaarkasten, Simplex-kasten, raampjes à €0,60. Red Cedar dus weerbestendig. Tegen zeer aantrekkelijke prijzen. Luijmes, Terborgseweg 33a, Dinxperlo, **t 0315-65 16 64**.

Vof het Ielgat. Voor imkermaterialen en bijenproducten. Geopend tijdens het bijenseizoen van di. t/m vr.: 10.00-17.00 uur. Zaterdag gesloten. In het winterseizoen: wo. van 13.00-17.00 uur. Voor actuele info: www.ielgat.nl **t 0592-38 93 49**.

Het adres in Limburg voor al uw imker-materiaal. Cosmetics, gelee royale, propolis, pollen, bijenwaskaarsen, honingkoek enz. Altijd scherpe aanbiedingen. Open: do. en vr. 10.00-17.00 uur, za. 10.00-15.00 uur of na tel. afspraak. AN,NÉ, was- en natuurproducten, Oude Blaarstraat 130b, B-3700 Tongeren (15 min. van Maastricht). **t 0032-12 74 79 94**, **i www.an-ne.com**

In Zuid-Frankrijk midden in het prachtige natuurpark de Haut Languedoc, bieden Thea en Nico Oudhof verschillende mogelijkheden om vanuit hun domein, met vakantiewoningen en kleine camping, hiervan deel uit te maken. Domaine du Pioch, F-34330, Fraisse sur Agout, **t 0033-46 79 76 172**, **i www.lepioch.com**

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info:

i www.imkerij-immenhof.nl of **t 024-35 84 543**. Gonnie en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Bijenteeltmuseum SEC De Bankörf. Inkoop van oude imkermaterialen en bijenboeken. Boeken in onze bijenbibliotheek gratis ter inzage, catalogus aanwezig. **t 0592-38 93 49**, **i www.ielgat.nl**

Agenda

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man, Geurtsvenwg 4. www.nmcweert.nl **t 0495-524893**, [e info@nmcweert.nl](mailto:info@nmcweert.nl)

13 juni Leiden

De Leidse bijenmarkt. Van 10.00-16.30 uur in het park aan de Zoeterwoudse singel, bij ingang Sportpark Trigon. Imkerijproducten, planten, handwerk en zuivel uit het Groene Hart. Volkjes en tweedehands imkermateriaal te koop. Info over natuur-educatie en milieu. D.J. Binnendijk, **t 071-5416564**. **i www.deleidsebijenmarkt.nl**

13 juni Nieuwleusen

Open dag van 9.30-17.00 uur bij imkerij 't Korfje, Bouwmansweg 12. Info, oude ambachten en verkoop. Inl.: **t 0529483585**, [e info@hetkorfje.nl](mailto:info@hetkorfje.nl) **i www.hetkorfje.nl**

14 juni Nistelrode

Bijenmarkt van 10.00-16.30 uur op het marktplein. Verkoop bijenteeltartikelen, voorlichting, planten- en vogelasielkraam, handel in bijenvolken. Tevens kleindieren-tentoonstelling voor kinderen. Tonny v.d. Hanenberg, **t 073-53 41 155**, [e tonny.elodie@hetnet.nl](mailto:tonny.elodie@hetnet.nl)

20 juni Rhenen

Open dag bij 'De Werkbij'. Zie advertentie in het meinumner.

21 juni Reusel

Jaarlijkse open dag van 11.00-17.00 uur aan de Burg. Willekenslaan. Diverse stands o.a. De Boerlewaer, verkoop van bijen en imker-materiaal. Peter Lauwers, **t 0497-642904**, [e p.lauwers2@chello.nl](mailto:p.lauwers2@chello.nl) of <http://go.to/reuselsebijen>

27-6 t/m 27-9 Nederland

Kijk op www.vaneigenerf.nl voor de locatie in uw omgeving en geniet van een Boergondisch feestmaal, onderdeel van de landelijke campagne 'Proef de aandacht'.

Vraag & aanbod

Schriftelijke opgave van advertenties
bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters,
Postbus 90, 6720 AB Bennekom,
e redactie@bijenhouders.nl.

U krijgt voor de kosten een factuur
toegestuurd, vermeldt daarom uw
adresgegevens in uw opgave. Geen
geld overmaken of overschrijvingsfor-
mulieren opsturen!

Het tarief voor 'Vraag & aanbod' is
€ 10,- voor de eerste twintig woorden,
ieder woord meer € 0,25.

Nederlandse Bijenhoudersvereniging

Postbus 90, 6720 AB Bennekom
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
t 0317-42 24 22 f 0317-42 41 80
e secretariaat@bijenhouders.nl
i www.bijenhouders.nl
bank 53.90.42.897, postbank 84.68.01.
Voor betalingen vanuit het buitenland:
IBAN: NL62ABNA0539042897
BIC: ABNANL2A
Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 uur

Het Bijenhuis (winkel)

Postbus 90, 6720 AB Bennekom
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
t 0317 422 733, f 0317-42 41 80
e bijenhuis@bijenhuis.nl
i www.bijenhuis.nl
bank 53.90.42.900, postbank 823276
open 1 apr t/m 30 sep: di t/m vr 8.30-17.30
uur, za 8.30 - 13.00 uur
1 okt t/m 31 mrt: di t/m vr 8.30-17.00 uur

bijen@wur Plant Research International (PRI)

(v.h. PPO-Bijen, Ambrosiushoeve)
Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m vrij
van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)
Postbus 16, 6700 AA Wageningen.
Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 1, 6708 PB
Wageningen, t 0317-48 12 79, e bijen@wur.nl
i www.bijen.wur.nl

Spuitschade melden

Inspectie Noord/Oost, Zwolle, t 038-4291300
Inspectie West, Utrecht, t 030-66 92 669
Inspectie Zuid, Eindhoven, t 040-25 638 00

Amerikaans vuilbroed

Gevallen of vermoedens van Amerikaans
vuilbroed (AVB) altijd melden bij:
AID Kerkrade
t 045-54 64 185

28 juni Bergeijk

Kempische Bio-Natuurmarkt van 12.00-
17.00 uur in Natuurtuin 't Loo, Terlostraat 4.
O.a. rondleidingen door gidsen van IVN/
VELT en de bijenhoudersvereniging.
Entrée €1,50 (tot 12 jaar gratis).
t 0497-57 52 07, i www.natuurtuin.org

2 juli Wageningen

Hoofdbestuursvergadering NBV in het
Bijenhuis, aanvang 13.30 uur.

4 juli Drimmelen

'Bijenhoudersfietsstocht' (20 km) vanaf
12.00 uur langs de imkers en natuurvrien-
den in de Madese regio in het kader van
het 295-jarig jubileum van St. Ambrosius
Made. Aanmelden bij het Biesbosch Infor-
matie Centrum van Staatsbosbeheer,
Biesboschweg 4. Ruud Heijmann,
e rheijmann@hccnet.nl
i www.bijenhoudersgildestambrosius.nl

5 juli Hamont-Achel

Vanaf dit jaar gaat onze bijenmarkt weer
door in de Posthoorn. Stationsstraat 9, van
9.00-17.00 uur. O.a. verkoop materiaal,
honingslingeren, wassmelten, korfvlechten.
Jaak Hendriks, t 00-32-11448758,
e hendriksjaak@hotmail.com

5 juli Budel

Jaarlijkse Open Dag op afdelingsstand 'De
Immenhof', achter in de Broekkant, nabij
nr. 70. Route zie i www.wilgenroosje.nl.
O.a. vlechten, waswafels maken, honing-
wafels proeven, verkoop bijenproducten,
tentoonstelling nostalgisch materiaal. Henk
Vermeulen, e h.vermeulen5@chello.nl

5 juli Deurne

Open Huisdag van 13.00-16.00 uur.
Zie 2 augustus.

5 juli Horst

Zie 2 augustus. Vandaag 'Honingslingeren'.
Jacques Bielen, t 077-46 72 940,
e zoemhukske_horst@hetnet.nl
i www.zoemhukske.nl

7 juli t/m 1 september Ruinen

Bij Natuurmonumenten Bezoekerscentrum
Dwingelderveld elke dinsdag van 11.00 en
16.00 uur inloop. Imkers in de bijenstal
vertellen alles over de bijen. Entrée gratis.
Van 13.00-15.00 uur, voor kinderen tot 12
jaar, 'bijenhotel te maken voor solitaire
bijen'. Kosten voor leden €4,50, voor niet-
leden €7,50 p.p. Benderse 22, 7963 RA

Ruinen, t 0522-47 29 51,
i www.natuurmonumenten.nl

11 juli Uddel

Bijenmarkt van 8.00-16.00 uur bij dorps-
huis 'Het Blanke Schot', Garderenseweg 33.
Aangevoerde volken kunnen ter keuring
worden aangeboden. Henk Kok, t 0577-40
18 97, e drukwerkkok@kliksafe.nl

21 juli Veenendaal

Zwermbijenmarkt van 8.00-13.00 uur,
sportpark 'Panhuis', Verlengde Sportlaan 5.
Henk Korving, t 0318-52 16 13,
e h-mkorving@planet.nl

juli Ommen

De bijenmarkt gaat dit jaar niet door.

1 augustus Zuidlaren

25e markt van Melk en Honing van 10.00-
16.00 uur op de Grote Brink. Eén van de
grootste bijenmarkten van Nederland met
70 standhouders, kaarsen maken, honing-
pot vullen, etiket ontwerpen, honing-
keuring en -proeverij. Ton Kolkman,
t 050-40 95 792, m 06-46 09 63 23,
e witzanden@hetnet.nl, i www.bijproat.nl

2 augustus Deurne

Open Huisdag van 13.00-16.00 uur bij NBV
afd. St. Ambrosius Peelland Deurne op het
NMEC-terrein van 'De Ossenbeemd', Haag-
eind 31. Imkers aanwezig en honing te
koop. Jan Berkers, t 0493-31 77 28,
e j.berkers16@chello.nl
i www.bijenhouden/afdelingen.nl

2 augustus Horst

Elke eerste zondag van de maand (t/m ok.)
11.00-13.00 uur in 't Zoemhukske, Kasteel-
laan 3, Horst-Noord. Vandaag 'Zomerborder
plantentips'. Jacques Bielen, t 077-46 72 940,
e zoemhukske_horst@hetnet.nl
i www.zoemhukske.nl

5 augustus Epe

Bijen- natuurmarkt voor honing, bijen-
volken en imkerartikelen, m.m.v. veel
natuurverenigingen, van 08.00-12.00 uur,
bij het gemeentehuis. Inl.: E.C.v.d. Kley,
t 0578-68 83 31.

8 augustus Zutphen

Honing- en Milieumarkt van 9.00-16.00
uur op de Houtmarkt. Inl.: Willem Velberg,
t 0575-51 56 46, m 06-13 64 91 10.